

LiGET

2018-12
december

TARTALOMJEGYZÉK [XXXI. évfolyam 12. szám]

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

Handi Péter KÖZPONTI PROVINCIA	4
Horgas Judit KÉZBŐL KÉZBE	7
Lackfi János HOGY LEHET A NEVE „KUKI”?	11
Farkas Attila Márton FRANZ KAFKA SÍRJÁBAN	15
Polgár Teréz Eszter MOSZKVASÁGOK	25
Nacsinák Gergely András A LÁTHATÁR VAGY A TENGER	28
Mesterházi Márton AZ ÚJSZÜLÖTT VERS RUHÁJA, HAJLÉKA	35
Tallár Ferenc ÁLOM ÉS TÖRTÉNELEM METSZÉSPONTJÁN	38
Hollós Máté SZEMÉLYRE SZABOTTAN	48
Kiss Lajos András KULTÚRHARC ÉS HEGEMÓNIA –	52
A KERESZTFRONTOK KORA	
S. Nagy Katalin NEM SZEREPJÁTÉK	72

Somfai Anna HORIZONT	85
Nacsinák Gergely András ELVESZETTEK	87
Horkay Hörcher Ferenc CSALÁDI FÉNYKÉPALBUM	91
HÁROM BICIKLIVEL	
Czilczer Olga MADARAK NYOMÁBAN	98
Vörös István KÖLTÖZÉS	100
Ágoston Tamás HOGY SZÉP ÁLMA LEGYEN	102
Levendel Júlia SZÉLJEGYZET A RABSZOLGATÖRVÉNYHEZ	104

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Munkatárs | Mészáros Blanka
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

*fenéig,
koszlott katlan módra,
benyelte
és
kiokádta
az elszürkült fejű utasokat,
metaforikus hely volt, lett köröttem,
különösen '89-ben,
hiába tudtam, már akkor is, hogy hiábavalóan,
mégis mentem-mondtam,
és elkábulva a foglalkozás mákonyától,
még holmi jóérzés is futkosott bennem,
szinte hittem
a térség-változásban,
de ahogy ma átbukdácsoltam az akadálymentesített terep hepe-hupáin,
át a koldusok, virágárusok sorfalán,
el a lila-rózsaszín műanyagból öntött ülőkék mellett,
és pillantásom a tér új névtáblájára esett,
elhűlve dűnnyögtem, reménytelen eset –
ez most is metafora tér.*

Azaz: Moszkva tér, versek kiindulópontja, Horgas Béla egyik központi provinciája, átjáró terület, emlékezet-híd, koldusokkal és virágárusokkal tűzdelt légzőtér, innen ágaznak el a tépelődés foszlányai, ide száll néha a kálmáncsai bakterház is, hogy aztán a *megélt képzelet* varázsának segítségével belső utakra térjen, eszébe jusson ez-az, néha titkok, *kimondhatatlan mezők*, mindez a város földrajzához igazítva, hiszen közel a Mammut és a Fény utcai piac, a Retek utca és a pék, ahonnan évek – évtizedek! – óta vásárolja a kenyeret. De ezek csak tájékozódási pontok, jelzőbóják, útelágazások a megélt rendszer csapdái és a küzdelmek színterei felé. Ilyen *tartalmas* a Moszkva tér, a lélek széljárásainak helye, ballisztikus kilövőpálya – és földreszállás.

a költészet titkos áramlása

Úszom, tempózok e vers-óceánban és észreveszem, hogy Horgas Béla jónéhányszor erre a Metafora térre irányít, nem tudom, miért van ennyire közel

hozzám a színtér, hiszen lehetne az ugyancsak többször megénekelte Rózsák tere is, ahol – évfolyamtársak lévén – egymásba ütközhattünk hétkerületi létünk folyamán, de ez talán a költészet titkos áramlása; leadók és láthatatlan antennák kapcsolata, impressziós légörvény, meg aztán *az öregedés felvizez* – ad némi magyarázatot e kései jelenségre életünkben, s ha a Metafora téren összegyűjtött tapasztalat-halmaz cementbe rögzíthető, akkor egy másik versből a Moszkva térre szálló mondat lehet a véset: „*Megélni és megérteni a történéseket*”.

kép | jasondavies.com

Horgas Judit

KÉZBŐL KÉZBE

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-05 | HORGAS BÉLA VERSÉHEZ, JEGYZET

APÁM KEZÉRŐL

*A kezéről sohasem tudtam írni,
elkéstem a kezével, élő szorításának dicsőségével,
a kezeiben verdeső lélekráncolatok térképeivel.*

*továbbcsietett, alig láttam igavonó kezét,
az ujjak mesterbuzgalmát egy sötét szög körül,
titkos fogásokat, kivált az összekulcsolást;
halott kezén még barna volt a bőr, mikor
kétoldalt a matracot súrolta, és tenyere
minden szerszámok nyelét elhagyta örökre.*

Kiskoromban, ha vendég érkezett, és át kellett adnom az ágyamat, vagy ha beteg voltam, a nagyszobában készítettek nekem fekhelyet két-három egymásra pakolt dunnából, szorosan szüleim franciaágya mellett. Alulról melegített a padlófűtés, belesüppedtem a vastag tollrétegbe, és ez egyszerre volt izgalmas és megnyugtató, mert apám lelógatta a bal kezét, a tenyerében éppen elfért az arcom, és moccanatlanul, türelmesen várta, hogy elaludjak. Felnőttként, amikor különféle kifacsart pózokban a saját gyerekeimet altattam, sokszor eszembe jutott, hogy biztos hamar elzsibbadt a karja, feszült a válla, és ugyanolyan óvatosan próbálhatta kihúzni az ujjait alólam, mint ahogy én ügyeskedtem, lélegzetvisszafojtva, lábujjhegyen egyensúlyozva – gyakorlott akrobata a családi cirkuszban.

„A kezéről sosem tudtam írni”, olvasom halott apám versében, amit halott apjáról írt, mintha egyenesen nekem szólna, az ő hangján hallom, van benne némi felmentés és kihívás is. Most már, hogy én is „elkéstem a kezével”, mert – ahogy az apja haldoklásáról szóló prózájában írja – „nem voltam elég okos, ügyes, erős, művelt, erőszakos, ravasz, szelíd, áldozatkész, türelmes, ötletes, hiába járatott iskolába, nem találtam meg a kijáratot”, most már tehát dolgom van vele, nem engedhetem el ilyen könnyen. Írnom kell a kezéről.

ilyenkor élt a keze

Szép keze volt, művészkéz, hosszú, erős ujjak, ovális körmök, a kézfejen barnán feszült a bőr, a tenyere halvány rózsaszín, festés után terpentinnel dörzsölte, kefével súrolta, hogy tiszta legyen. Kényes volt a kezére, talán büszke is, hogy nem „igavonó kéz”, mint az apjáé, hogy az ő kezét nem szerszámok törték fel, pedig ötvenhat nyarán, amikor technikus diplomával egy falu villamosításán dolgozó brigádban gödröt ásattak vele, még nagyon is ott volt ez a

lehetőség, de maga mögött hagyta, előre tört – és aztán egy életen át nyugtalanította, hogy más utat járt be, az első generációs értelmiségi büszkesége keveredett az önváddal, hogy „végül is más pályára fordultam, mint amit szerettek volna nekem”. Rajzolni, festeni, kalligrafikus betűket húzni, padon kuporogva vagy az erkélyre tett nyugágyban hátra dőlve félbehajtott papírokra körmölni, jenga és scrabble darabokat gondosan egymás mellé helyezni – ezt szerette, ilyenkor élt a keze, de ferdén verte be a szöveget, és a konyhafiók mélyén rejlő ócska szerszámokra hivatkozott, ha meg kellett volna javítani valamit. Ezekkel nem lehet, legyintett, aztán ha nekiveselkedve olykor mégis összebuherált valamit, a szakemberek később elszörnyedve nézték, neveltünk ezen, mert tudtuk, hogy a keze mennyi mindenre jó, mennyi minden másra, és ha nem is őrzi az apja ügyességét, aki hulladékfából állatokat faragott az unokáinak, a rajzain ugyanazok a formák jelennek meg, a verseiben, meséiben az a ló formájú kutya üget, amit ötven évvel ezelőtt nagyapám csiszolt selymes-finomra a maga kezével.

Az unokák ringatására saját módszert fejlesztett ki, saját bevallása szerint a könyökhajlatából sugárzó, varázslatos erő hatására merültek álomba, ez mindig bevált, arcukat fúrták abba a hajlatba, hasukat a tenyerén tartotta, úgy emelte őket, szorította magához, s ahogy nőttek, és lábra álltak, a kezébe kapaszkodva járták az Akastyán-hegyet, mentek a mászófához, a messzi játszótérhez. A *Vetés* című versében Luca lányommal lépked a hegyen: „Előttünk árnyaink botlottak az enyém / hirtelen / akárha apámé lett volna”, az árny sapkás, görnyedt formát ölt, pontosan olyat, ahogy a nagyapámra emlékszem, a napsütésben hunyorogva állt a kerti úton, minket várt, fénykép is készült róla, de hogy azért emlékszem rá így, mert a fényképen láttam, vagy a versben olvastam, vagy valóban megmaradt a fejemben, már nem tudom, versbéli apám előtt tehát ott áll versbéli nagyapám árnya, és akkor a gyerek kezét „egy pillanatra átengedem a kezébe/ örült / ahogy kilencvenéves / korában az ember ha már régóta halott”.

Amikor egyre nehezebben járt, már ő kereste a kezemet. Az utolsó hetekben napokban, amikor ágyból, fotelból, székből emeltem, öleltem magamhoz, biztattam, hogy összekulcsolt kezével szorítson, és éjszaka, amikor nyugtalanul matató kezét lefogtam, az ágy mellé kuporodva, pontosan ott, ahol negyven évvel korábban a

tenyerébe hajtottam az arcom, arra gondoltam, hogy ha eljön az alkalom, ha egyszer majd én is sétálhatok a hegyen úgy, ahogy ő, ha sikerül felidézniem az árnyát, ha megismerem, ha velem is megtörténik, én is átengedem majd a kezébe, és örülni fog, tudom.

kép | shutterstock.com

Lackfi János

HOGY LEHET A NEVE „KUKI”?

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-07 | HORGAS BÉLA VERSÉHEZ, PRÓZA

Horgas Béla

„PAMPI” FELIRATÚ TÁBLÁVAL

A rokonság fényévnyi távolából, de Erdélyből jött az ismeretlen Pampi, kissé félkegyelmű fiatalember, vártam tizenkettőkor a Nyugati pályaudvaron. Harangoztak. A Nagyvárad felől érkező vonat berobogott, ott álltam magasba emelt papírtáblámon a Pampi-val, fejemben ezer nyúglódás, családi és nemzeti perpatvarok darázs-fészkei, belátások és lázadások mint lyuk vagy buzgár, idő- és kép-zavar-dermedések – egy szürke kabátos, átlagos, különben normális, ötvenes férfi. No de a tábla... Már amikor fölemeltem, meglegyintett a sejtelem, hogy az emberi szellem asszociációs bázisát egy üvegcsarnok zsibongó piacán ilyen merészen megérinteni kissé kockázatos, ezért arcomat blazírt redőkbe vontam, s előre meredtem, a leszálló utasokra, vártam, hogy emberem, kit rokonként s magyarként ügyében előbbre vihetek, a szolidaritás kétségtelenül aprócska, de legalább tényszerű gesztusával, vártam, hogy megszólítson, de nem... ő sem, ő sem... tartottam a táblát, áradt sok embertestvérem körül s kaptam tömérdek ajánlatot és kérdést suttogva, vihogva, röhögve, sután, durván, lotykosan annyi ötlet pukkant rám, hogy ma is elégülten révedek vissza arra a szürke kabátosra és azt latolgom, ha majd szilveszteri mérlegeléskor visszatekintek idei történéseimre és keresem a telt pillanatokot, bizony a leg-ek közé kell sorolnom: mikor „Pampi” feliratú táblával vártam a Nyugatiban; hős cövekként farkasszemet néztem közegemmel, mindenki látott, csak Pampi nem; még egy lyuk; és harangoztak. (A Sűgja Hang ciklus 25. darabja)

Anyai ágon családtag, alig láttuk, csak fényévente jött össze az a rokonság, ez is valahogy furcsa illetlenséggel lengte be a történetet, ha rokonok, miért olyan ritkán, ha olyan ritkán, mit is jelent, hogy rokonok. Voltaképpen miféle szégyen háramlott

rám abból, hogy, mint mondták, kissé hóbortos, öregszagú édesanyja így keresztelte el, és a név rajta is maradt, nekünk már csak „Kuki bácsi”? Nem Kuki, hanem Géza, erőlködött anyám, de nagyanyám lecsapta diadalittasan, gonoszkásan: Kuki az, Kuki.

Hogyan is mertem volna Kuki bácsi élére vasalt polgárnadrágján éppen azt a tájékot nézni, amiről alighanem tréfás nevezetét nyerte egy életre, egy irgalmatlanul hosszú életre, melyet aggregényként élt le, orrából kilógó szőrszálakkal, sörpocakkal, kardigánnal, kopasz fejbúbbal? Mindig meglepett a belőle áradó jóindulat, kedvesség, akkor ez egy félrevezető név, jelenlétében nem is Kukinak hívtuk, csak édesanyja, rendíthetetlenül. Sőt, Kukikám! Egy jószándékú pöcs? Vagy mit jelentsen ez?

tisztátalan dolog ez

Nem tudtam mégsem feszélyezettség nélkül szót váltani vele, holmi szervvel beszélget az ember, tisztátalan dolog ez, felrémlik mögötte az ősök kérlelhetetlen hatalma, annak neveznek el, aminek akarnak, s az lesz azután, szeretnéd, nem szeretnéd, egyre megy. Kering utánad a név, mint torpedórakéta, mint levakarhatatlan darázs. „Ott megy a Kuki”, súgják a hátad mögött, és fuccs mindennek, karriernek, tekintélynek, szerelemnek. Ki akarna egy Kukival?

Miért tapad egyesekre így a kiszolgáltatottság, mint afféle fityma, miért van jogunk némelyeket lefitymálni csak úgy?

És mit kezdjek a történet végével, Kuki bácsi szinte szabálytalan boldogságával, mikor meg volt írva neki, hogy magára maradjon, végleg magára? Szemüveges, szobanövény-jellegű hölgygel kötött házasságot, illetlenül későn, azt mondanánk, az már nem a házasság ideje, legfeljebb a sokadiké, ha telivér csődörként kifutotta már magát valaki a lóvásárban. Valaki, akire azt mondjuk, nagy kujon, megéri a pénzét, fekete bárány, de nem nevezzük el kétes szervekről. Pedig jogcím több lenne rá. Kuki bácsi és neje lesütött szemmel fogják egymás kezét, mosolyognak. Akkor most jó a vége, nem?

A nemjő végét nem látom, csak a hír jön: a feleség mélyen depressziós volt, Kuki bácsi ápolta, hiába, mert az asszony felkötötte magát a csillár kampójára. Előtte vajon levette a csillárt? Nem tudom. Honnan tudnám, és számít-e? Csak mert levenni olyan polgári lenne. Rendezett. Miért vagyunk bezárva mind a nekünk rendeltetett csőbe, miért olyan nehéz egymáson segíteni, átlépni szégyenen, félszegen, hülye ragadványneveken?

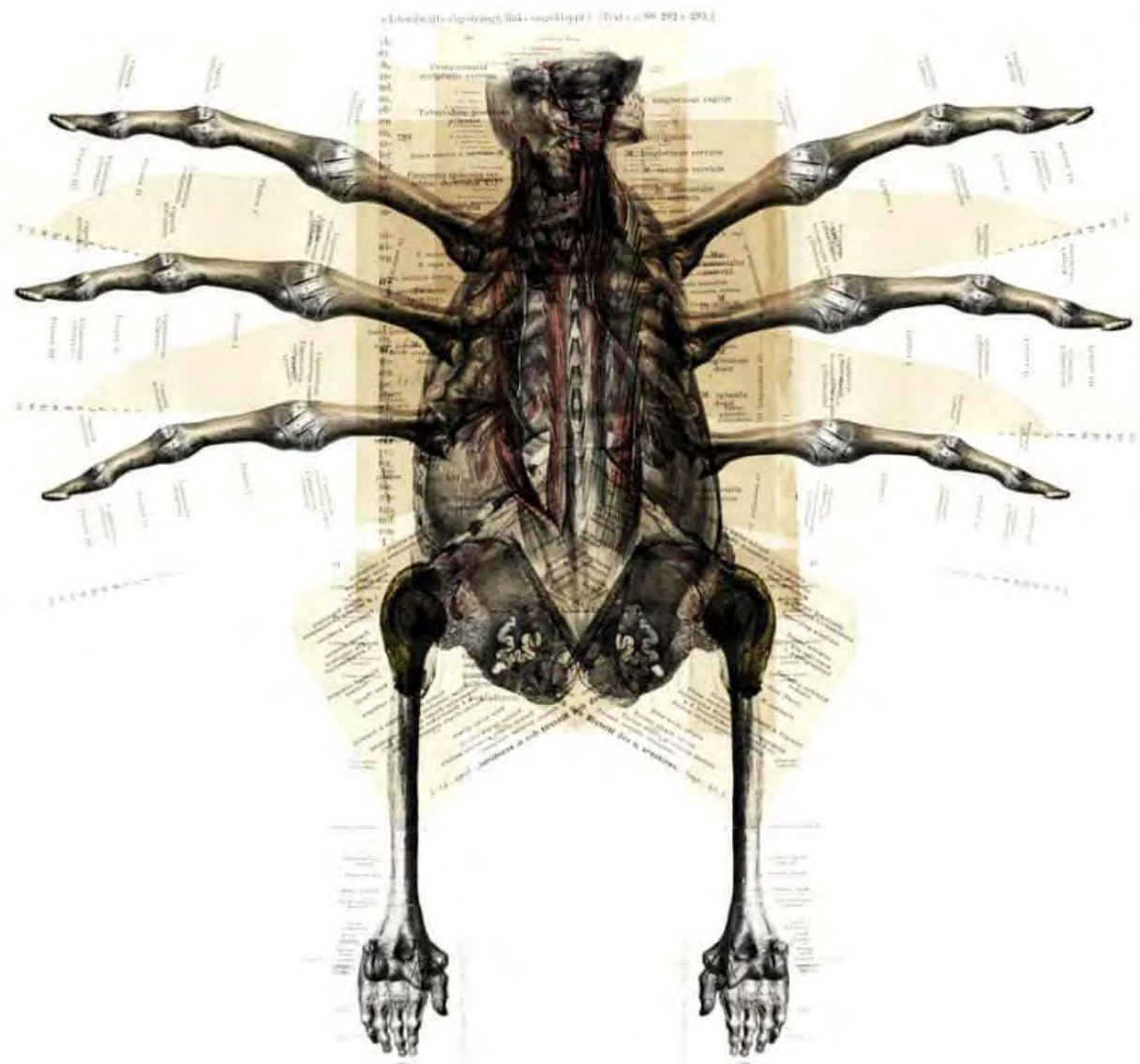
kép | fortepan.hu

Farkas Attila Márton

FRANZ KAFKA SÍRJÁBAN

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-08 | **ESSZÉ, HORGAS BÉLA VERSÉHEZ**

Horgas Béla

FRANZ KAFKA SÍRJÁNÁL

*Esik az eső, és beborít minket,
téged a közös sírban,
engem a közös földön;
esik – letagadni nem lehet többé –,
csöpög, csöpög a langyos, ízetlen víz
a fák ujja hegyéről;
körben az arcok és körben a kövek
cseh, német és zsidó jelmondatai;
engedelmesen fekszel –
várunk –, hátha megtörténik: majd,
valamikor.*

„Prágában vagyok, még 68 előtt, a csupa-kő zsidótemetőben, Kafka sírjánál, s arra a huszonhárom éves fickóra gondolok, aki egy reggel 1960-ban, mint ifjú kishivatalnok, munkahelyére, a Váci úti Elektromos Művekbe trolizik, és közben *Az átváltozást* olvassa. Szorongva falja a betűket, hogy a rovarrá változott Gregornak sikerül-e kinyitnia az ajtót, s hogy mi lesz a történet vége... Soha addig (sem azóta) nem érzett könyvet olvasva akkora félelmet.” – írja *Franz Kafka sírjánál* című verséhez fűzött kommentárjában Horgas Béla.

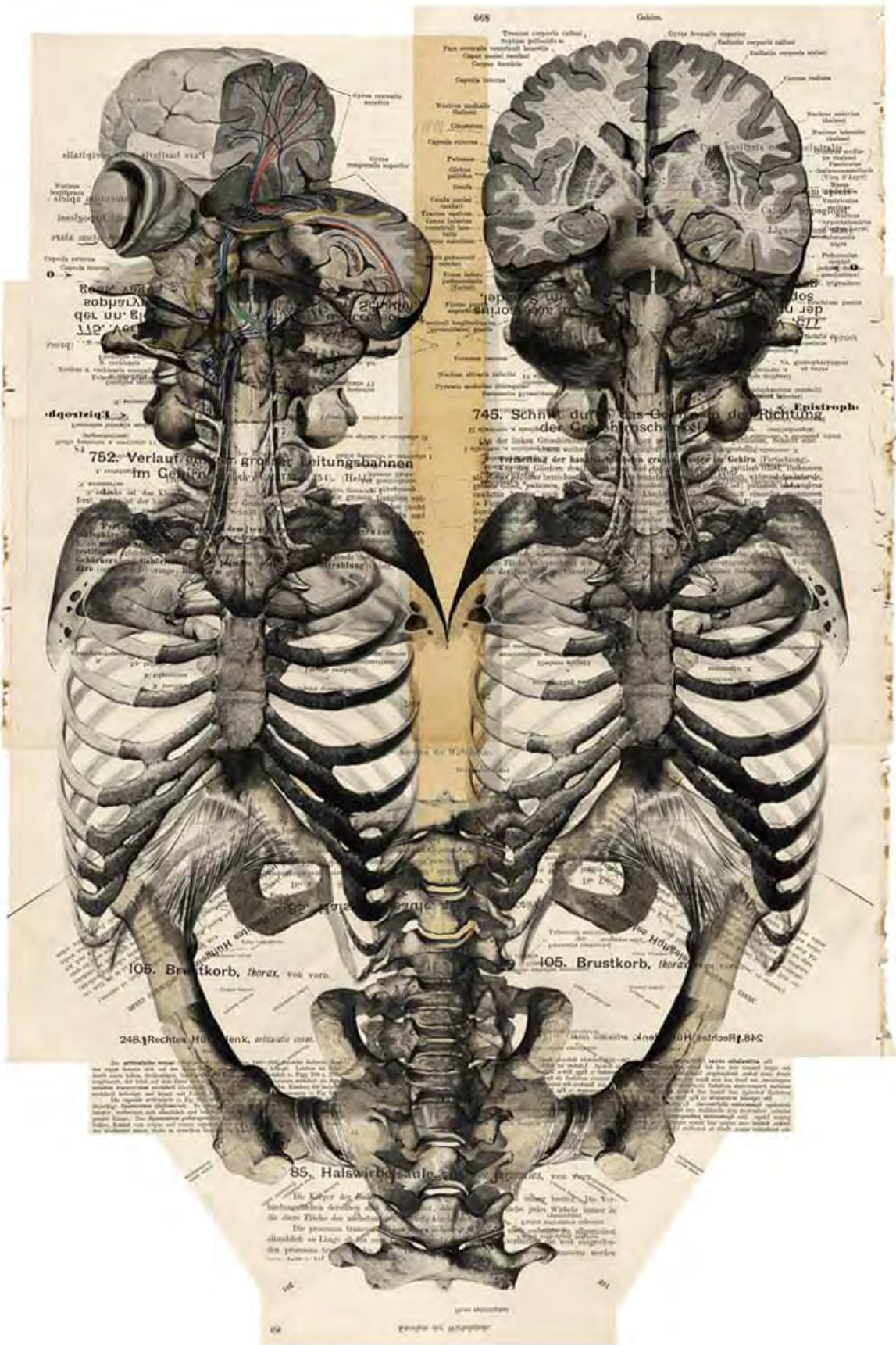
milyen vicces

Jómagam tizenhét körül voltam, amikor *Az átváltozást* olvastam, és bizony nevettem rajta. Nem vagy normális, mondták nekem, amikor szóba került Kafka. Hogy lehet ezen nevetni? Hát, mint a vámpíron meg a vérfarkason. Én se tartottam normálisnak magamat, mi több, némi jóleső érzés fogott el, mert nagyon utáltam az akkori környezetemet, ráadásul suta és sikertelen voltam mindenben, hát legalább valami, ami megkülönböztet ettől a masszától. Ilyen hülyeségekkel

szórakoztattam az adott hallgatóságot, hogy milyen vicces Kafka. Pozőr voltam, ami pár év múlva legalább annyira nyomorult létformának tűnt, mint féregként létezni egy bezárt szobában.

De maga a nevetés, a rémes novellák fekete humorának megérzése mélyen őszinte volt. Jóval később, már a rendszerváltás után, hallottam a rádióban egy irodalomtörténésszel folytatott beszélgetést Kafkáról. Az irodalomtörténész azt mesélte, Kafka nevetett a saját írásain, amikor azokat a barátainak felolvasta. A hír revelációként hatott. Sose gondoltam volna magamról, hogy tényleg értem Kafkát. Pedig értettem mindig is, mert létünknek ugyanaz volt az alapja: a szorongás. Amit old a nevetés. Pontosabban, amit kompenzálunk az idétlen nevetéssel, aztán még dicsekszünk is vele, hátha kevésbé szorongunk.

De mi is volt annyira vicces *Az átváltozásban*? Leginkább az, hogy Gregor Samsa még mindig azon tépelődik, mit fog szólni a főnöke, és neki igyekeznie kell, mert elkésik, hozná a mintakollekciót is, miközben már rég egy nagy féreg, és a világa egészében megváltozott. Visszavonhatatlanul eltűnt minden, ami korábban létezett, de ő belső monológjában és külső kommunikációs próbálkozásaiban még mindig ugyanaz a nyamvadt kis ügynök. Lezajlott az apokalipszis, a világnak annyi, de a rutinok maradtak. Mint Hamvas Béla *Bizonyos szempontból* című kisregényében az egyik figura, akit elütött a vonat, de másnap ugyanúgy felkelt és bement a munkahelyére. Így támad fel az unalmas, napi rutinszerű halálból az öreg férj is Kafka *A házaspárjában*, ami persze legalább ennyire morbid módon komikus.

A szorongásnak nincs tárgya. Az adott probléma mindig álságos, azt a tudat megtalálja magának, vagy kreálja. Miért? Hogy legyen valami. Mert így racionalizálja a szorongást, abban a ki nem mondott reményben, hogy kezelni is tudja. Vagy ha nem is, hát mindenképp elviselhetőbbé teszi. A Gonosz arcot kap. Arctalanul elviselhetetlen. A szorongás is ilyen. Irracionális, üres, önmagáért való, öncélú.

A szorongás a szabadság belső hiánya. Ez a gettó lét, ez a prágai temető, a sírok egymás hegyén-hátán. Beszorítottság, szorítás. Szó szerinti szorongás a fizikai térben, ami persze szimbolikus is. Ha van mesteri leírása ennek az állapotnak, az *Az odú*. Egyszemélyes gettó. *Az odú*ban a veszélyes vadállatok csak a képzeletben, a kis állatként egzisztáló Kafka félelmeiben léteznek. Ahogyan a szorongás tárgya is.

Közép-Európa kis népei beszorultak két világhatalom közé, de egymás hegyén-hátán is szorongtak a Monarchián belül, mint a zsidó sírok a prágai temetőben, és ennek megfelelően szorongtak egymástól is, és ez a szorongás máig nem múlt el.

Kafka kétszeresen kisebbségi, minthogy német nyelvű zsidó. Vagy inkább háromszoros. A Monarchia polgára, ahol a csehek egy néptörzsnek számítottak csupán a sok közül. Nemhogy függetlenségük nem volt, de még olyan kiváltságot se élvezhettek, mint mi, magyarok, ráadásul az ország harmadát a német etnikum tette ki, s a német volt egyúttal a hivatalos nyelv is. Milyen lehetett német nyelvű csehországi zsidónak lenni a felébredt nacionalizmusok és Európa széthullásának idején?

Az átváltozáson pontosan úgy nevettem, mint amikor egy barátom elmesélte a világegyetem hőhalál elméletét, amikor csak végtelenül hűlő hó marad, semmi más, se idő, se tér, se elemi részecskék. A nevetés a rettenetes élményeken kettős funkciójú. Oldja a szorongást, vagyis valamiféle gyógyír, válaszféleség, átmeneti megoldás. De emellett a szorongás testvére is, mivel a szülőjük ugyanaz: az irracionalitás. A nevetés a valóság lefokozása. Ez nem komoly, ez csak egy vicc. Mint a színház: ez csak játék, nem valódi.

Kafka írásai a valóság lefokozásának megnyilvánulásai. Vagy félelmet keltenek, hiszen az ember lidérces világba kerül, vagy nevetést váltanak ki, mivel a létezését álomszerűvé teszik. Ha pedig valami álomszerű, jön az ébredés. A lidércnyomások fő funkciója az álmodót felkészíteni az ébredésre. Ami nagyon kellemes élmény: hú, te jóisten, mit álmodtam, de jó felébredni! Megkönnyebbülés, megszabadulás, nirvána. Semmi nem volt komoly, mert nem volt valós, és ennek megfelelően el is tűnt minden. Nincs okság, nincs bilincs, nincs kötelesség, nincs szorongás.

rossz álom az egész

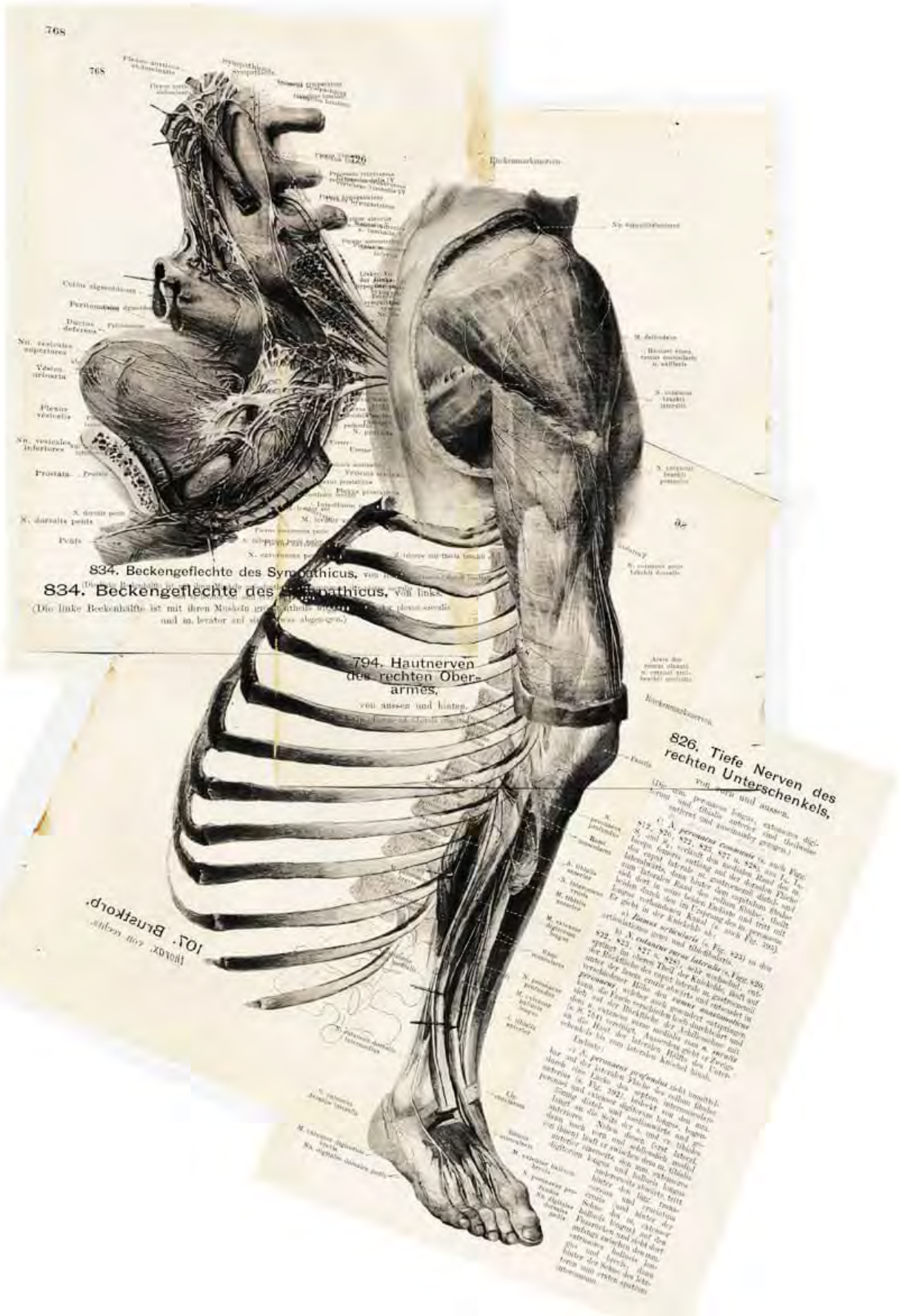
Az álomszerűség Kafka számos írásában megjelenik. *A fűtőben* a főhős elhagyja a bőröndjét, mert visszamegy az esernyőjéért, aztán eltéved és bolyong. Gyakori álomszituáció.

Akárcsak *A perben*, hirtelen kerül át egy másik szituációba, sodródik, mint egy asszociációs lánc gondolatai. *A kastély* elején, amikor hatósági személyek jönnek ellenőrizni a főhőst, az ágyban fekszik és fejére húzza a takarót, hátha csak rossz álom az egész. Gregor nem véletlenül egy álomban változik át, csak az éjszaka elmúltával a rémálom nem múlik el.

Horgas Béla versében esőről ír: „Esik az eső, és beborít minket, / téged a közös sírban, / engem a közös földön”. A vers kísértetiesen idézi Paul Celan költészetét – szóhasználatban, hangulatban, szikárságában, ritmustalan ritmusában, szinte mindenben. Biztosan véletlen, bár Celan is az egykori Monarchia keleti területének szülőtte volt, vagyis ugyanabból a kulturális alomból jött, ugyanazt a zsidó szorongást és groteszk látást képviselte, mint Kafka, csak fekete humor nélkül. Még eredeti családi nevük is ugyanaz volt: Anschel, illetve Antschel.

A víz Celannál központi szimbólum, a halottak például több versében is a vízben úsznak. Aztán beteljesítve a látomást, 1970-ben beleölte magát a Szajnába. Freud, az osztrák zsidó, egy másik echte közép-európai, Kafka kortársa, álmodt: „... rettenetes idő van odakint, szegényes szálloda, a falakról csepeg a víz, az ágy nedves.” Az álom jelentése: felesleges, németül überflüssig – magyarázza a *Traumdeutungban*. „Az álmogondolatokban rejlő absztrakciót az álommunka mindenekelőtt, talán kissé

erőszakoltan, kétértelművé tette – írja –, talán überfliessenddel (túlfolyó), netán flüssiggel (folyékony) vagy überflüssiggel helyettesítette, és azután a 'nedves' benyomások halmozása segítségével a 'feleslegeset' ábrázolta”.

834. Beckengeflechte des Sympathicus, von links.
(Die linke Beckenhälfte ist mit ihren Muskeln entfernt, die Pleura-saccula und in levator ani sind etwas abgezogen.)

794. Hautnerven des rechten Oberarmes, von aussen und hinten.

826. Tiefe Nerven des rechten Unterschenkels, von vorn und aussen.

107. Brustkorb, von rechts.

Mivel a tudatalatti képtelen absztrakciókban kifejezni tartalmait, az álom, akárcsak a fantázia, a metaforát, a hasonlatot, a parabolát, a képletes, átvitt értelmű beszédet mindenkor konkrétan, szó szerinti értelmében ábrázolja, mivel az eredeti jelentés mindig valami kézzelfogható fizikai jelenség. Ha *Az átváltozás* lidércnyomás, a féreg szimbólum, animált metafora. Mint *A fegyencgyarmaton*-ban, amikor a hátába írják az elítéltnék a parancsot, amit megszegett.

Amikor begépeltem a keresőbe a német Ungeziefer szót, amivé Gregor alakult, vajon van-e metaforikus jelentése, kijött egy-két tanulmány, amiben azt írják, parazita féreg, és a zsidókra használták. Gregor szobája a gettó, ő maga a Zsidó. Az elbeszélés lehetne az asszimiláció fiaskójának is a parabolája. Gregor próbál kommunikálni, de nem tud, nem értik, azt hiszi, a társadalom rendes fogaskereke, de nem az, és a vége a pusztulás. Léte felesleges.

nyelvünk húsában

A metafora animációja mindig komikus, legyen szó a legszörnyűbb képi animációkról. Ahányszor a halott metaforák animációiról beszéltem, a példák mindig a derűtség tárgyai voltak. Képzeljük el – mondom –, hogy kiugrunk egy tejért, de szó szerint, kiugrunk az ablakon, és elkapjuk a tejet. Vagy, hogy görcs van a gyomrunkban, és ott egy kötélcsomó. Vagy, hogy a nyelvünk szó szerint teli van metaforákkal, vagyis a nyelvünk húsában hersegnek a metaforák, mint kis bogarak. Vagy, hogy a kormány megnyirbálja a költségvetést, mint egy sövényt. Vagyis képzeljük el élénken, és értelmezzük szó szerint, hogy voltaképp miket is beszélünk, szinte majd minden mondatunkkal. Nevetés.

Ezzel szemben az absztrakt mindig komoly. Lehetetlen nevetni elvont szövegeken és fogalmakon. De miért komoly az absztrakt? Micsoda maga a komoly? És mi a komoly? A nyomasztó valóság, az okság és a gondok világa. Az absztrakt volna a valóság? Kötelesség, nemzet, imperializmus, cég, kapitalizmus, globalizáció, eszme, rendszer. Ezeket nem lehet ábrázolni, legfeljebb allegóriákkal, köztéri szobrok formájában. Ami azt jelenti, hogy nem valós, nem kézzelfogható létezők uralkodnak rajtunk, hanem szellemi entitások, csupasz konstrukciók, testetlen létezők, mint valami démonok. Az absztrakció uralmának a jelei az olyan szófordulatok, mint hogy a hús vér ember

emberanyag, erőforrás, de a piacok aggódnak, a tőzsde meg ideges. Na, most képzeljük el ezt a marhaságot szó szerint. Nincs ember, aki ne röhögne. Egyszer csak felébredünk.

kép | deviantart.com/gregorsamsa

Polgár Teréz Eszter

MOSZKVASÁGOK

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-19 | **ESSZÉ, HORGAS BÉLA VERSÉHEZ**

METAFORA TÉR

Át-

kelni

a Moszkva téren,

nekem 50 éve ugyanaz. Bugyborgott mindig fenékgig,

*koszlott katlan módra,
 benyelte
 és
 kiokádta
 az elszürkült fejű utasokat,
 metaforikus hely volt, lett köröttem, különösen '89-ben,
 hiába tudtam, már akkor is, hogy hiábavalóan,
 mégis mentem-mondtam,
 és elkábulva a foglalkozás mákonyától,
 még holmi jóérzés is futkosott bennem, szinte hittem
 a térség-változásban,
 de ahogy ma átbukdácsoltam az akadálymentesített terep hepe-hupáin,
 át a koldusok, virágárosok sorfalán,
 el a lila-rózsaszín műanyagból öntött ülőkék mellett,
 és pillantásom a tér új névtáblájára esett,
 elhűlve dűnnyögtem, reménytelen eset –
 ez most is metafora tér.*

2018-ban is a Moszkván találom magam. Hiába írják ki, mondják be, Széll Kálmán tér – olvasom, hallom; hiába. Pedig amilyen szimbolikus gesztussal elvették 1951-ben e csomópont nevét, 2011-ben ugyanolyan szimbolikusan adták vissza. Csakhogy úgy tűnik, a metaforák erősebbek a szimbólumoknál. Hatvan év „moszkvaság” után ez a tér annyi – a szovjet, orosz fővároshoz kötődő – képzetet és jelentést vett föl, hogy a budapestiek kollektív tudásába szőtt asszociációs szálakat lehetetlenség csak úgy eloldani és újakat kötni. Az eredeti névadó, akiről a téren áthaladók zöme azt sem tudja, ki volt, nem versenyezhet a kommunizmus, a keleti régióba ragadtság, a lepusztultság és kiszolgáltatottságunk zsigeri érzéseit előhívó fővárosnévvel. Még kevésbé több generáció Moszkva tér-történeteivel – melyek gyakran városi legendákként lettek kultikussá. Akit erős személyes emlékek fűznek a *metafora* szóra szépen alliteráló térhez, annak elsősorban ezek érzelmi töltése határozza meg viszonyát a helyhez, sőt a hely nevéhez. Máshogy megy át rajta ma, aki feketemunkásként ácsorgott ott reggelente, keres-e aznap némi pénzt; másként, aki a

mobiltelefon-korszak előtt csak a Moszkván begyűjthető bulihelyek címére várt esténként. De annak is átszíneződtek a tér flaszterszürkéi, aki éveken át a híres óra alá beszélte meg minden találkáját.

'89-ben a rendszer váltott, Kádárt eltemették, Nagy Imrét újra – a tér, ahogy annyi más, maradt. Öt évvel a vers születése után alakult át: kapott ún. világvárosi arculatot. Az emberek ugyanolyan arccal haladnak át az új díszburkolaton, viszont a külcsín végre-végre rendeződött. A legendás órát digitálisra cserélték, randevú-helyszínnek kevésbé stílusos, de a nép alkalmazkodik: óraszerű óra híján megtanult ennél találkozni. A régi, megszokott díszkút helyét medence nélküli szökőkút foglalja el: modern, dizájnós, amilyen már országszerte sok medencés-szobros helyett buzog, s felületes szemlélőnek könnyen keverhető a csőtöréssel. Az elkészült tér rózsákat is kapott, fácskákat, zöldet: mint a felújítást bemutató, türelemre intő előzetes képeken – még az emberek is épp úgy ülnek a padon. Az ágyások persze hamar megtelnek csikkel, a virágok és fűfélék a beépített slag ellenére hervadoznak, helyenként el is tünedeznek. Amikor a reggeli rohanásban ráismerek a húsz méterrel távolabb leszedett rózsára, melyet a metróbejáratnál árulnak, Moszkva egy pillanatra sem jut eszembe. Budapest igen, Örkény *Budapestje*: „Hozott szalonnával egérirtást vállal doktor Varsányiné”.

kép | fortepan.hu

Nacsinák Gergely András

A LÁTHATÁR VAGY A TENGER

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-14 | **ESSZÉ, HORGAS BÉLA VERSÉHEZ**

KÉRDÉSEI AZ ÉGEINÉL

*vagy lépked éppen az Arisztotelész utca sarkán
hibiszkuszfák hullatják lila lampionjaikat
vagy szerelme hullámvásába merül
és a szemfájdító kékségek méhének gyümölcse
mint a mindenség mediterrán páráiban úszó sziget:
alakot ölt
szemhéja belső falán evező árnyak
lesz-e még kérdés?
kérdézi
vagy visszavonulás következik már a világtalan porba?
s ott az Égei igéje mint a képzelet kódja sem létezik?
ott nem lesz mit fejteni-rejteni?
ott nincs kérdezhető?
hallgatunk
kimondatlan szavait fövényre írja a víz
percenként húszat
eltöröl
s megvan a vers: kérdései az Égeinél*

Amúgy is, de valami okból különösen az Égeinél: az ember a *mondható* és a *látható* feszültségében áll minden egyes pillanatban. A tenger, példának okáért: látható és mondhatatlan. És nem csak látható, de a szem számára talán nincs is nagyobb felszabadulás e világon, mint tengert nézni; hacsak nem számítjuk a misztikusok kiváltságát, akiknek néhanap megadatott, hogy az égi dolgokat közvetlenül szemrevételezzék. Nekünk, többieknek, marad az ég tükörképe, ez a mennyei visszfény, a tenger. Ami osztozik az előbbiekkal abban, hogy kimondhatatlan. Pál apostolnak, szegénynek, egész a harmadik égig kellett utaznia, hogy „kimondhatatlan szókat” (*arréta rémata*) találjon. Hiába, ő sosem kímélte önmagát; nekünk általában elég volna egy repülőjegy az Égei-tengerig, hogy a szavunk elakadjon a kimondhatatlant bámulva. *Arréta rémata*: – „szótlán szavaknak”, „elbeszélhetetlen beszédnek” is lehetne fordítani. Ilyen szavakkal beszél a tenger.

Tudom jól, milyen „lépkedni éppen” az Arisztotelész utca sarkán (tér voltaképpen, Szaloniki korzója, középen pálmafák, két oldalt elegáns házak állnak sorfalat). Az ember befordul valamelyik merőleges utcáról, teszem azt az Egnatiáról vagy a Cimiszkiről, voltaképp mindegy is, mert mind olyan, akár az épülettömbök közé ékelt szűk kanyon, és akkor, a sarkon az árnyékból kilépve egyszeriben szemközt találja magát a végtelennel. Kitárul a tér, pontosabban egy futó sóhajjal tovatűnik, a korzó végén megilletődve hátrébb húzódnak a házak, félkör alakú teret nyitva, amolyan amfiteátrum-szerűséget, és szemben, a színpad helyén nincs más, csak súlytalan lebegés – a tenger. Csillámló, sziporkázó, üde és mosolygó semmi. Pontosan ilyen volt a mindenség színpada a Genézis könyve szerint, még mielőtt a négybetűs direktor benépesítette volna makacs főhősökkel: tiszta lehetőség, két, egymásra vetülő lebegés, a vizeké és a léleké. Reggelente vagy alkonyatkor ugyan alkalmasint a színpad mögötti szkénéből is felsejlik valami, de mivel a *szkéné* ez esetben az Olümposz hegytömbje, valahol a meghatározhatatlan messziségbe vetve, nem állíthatjuk, hogy *lezárná* a teret: az megmarad tengernek, megmarad végtelennek. Persze, ha az ember nemcsak *befordul* azon az akármelyik sarkon, hanem folytatólagosan le is battyog az Arisztotelészről elnevezett utcán vagy téren a tengerig, mindjárt jóval kevésbé elvont eszmetársítások kerítik hatalmába. Az öböl vizén jó eséllyel ringatózik némi szemét, talán egy-két felfordult hal is, a kék semmi (közelről zöldes és itt-ott habos valami) pedig tankereket és teherhajókat dajkál – de attól ez még, mindent összevetve akkor is – tenger. Mindegy, mi ölt belőle alakot, ha *belőle* ölt alakot, ha ő hozza szemünk elé, ha „a szemfájdító kékségek” méhének gyümölcse, legyen az sziget vagy tanker vagy Aphrodité.

*

És akkor ott állunk, a sarkon, a pergő hibiszkuszvirágok között, vagy lent a víznél: szótlánul, pontosabban, a szavaktól elhagyatva. Mert jó, a tenger látható, szemlélhető, elmerül benne a tekintet, és a tekintetben tükröződik a tenger, de mindez mi végre, ha nem lehet visszahozni ide, a szavak innenső partjára? A tenger megtapasztalható, sőt, nála intenzívebb tapasztalás talán nincs is e világon: ízlelhető, szagolható, tapintható, lehet vele játszani, viaskodni, alkudozni, tenni neki a szépet; tud simogatni, marni, ringatni, el tud csábítani és meg is tud ölni – egyszóval csaknem

mindent tud, és minden megtudható róla, csak éppen ez a tudás semmiféle szóba nem öltöztethető. Hajszállra, mint a szerelem. Lehet megmerülni a hullámaiban, de fecsegni róla nem érdemes. Mi módon közelíthet akkor hozzá egy mindörökké beszélni kárhozottat, minduntalan szavak füzérébe kapaszkodó jöttment? Hát úgy, hogy kérdez.

*

Kik ezek a tovatűnő árnyak, a szemhéj belső falán evezők? Argonauták, akik Iaszón vezetésével Kolkhisz ködbe burkolt hegyei felé tartanak, vagy akháj harcosok, bronzvértben, a trójai partokra menet? Netán Nagy Sándor flottája, útban Ázsia felé, a csaknem biztos halál és a biztos halhatatlanság hadjáratában? Ők mind a „világtalan porba” tértek, ám vonulásuk semmiképp sem *visszavonulás*: nevek és énekké hímzett szavak maradtak utánuk, és persze itt maradt utánuk ez a tenger, amely már akkor is itt volt, és itt lesz ezután is, ez a teljesen más és pontosan ugyanaz.

*

Akárkik volnának is ezek az evezősök (az attikai cserépedények fekete gályáinak legénysége a szemhéj vöröslő egén), most nevezzük őket egyszerűen csak így: a *tovatúnők*. Akiket elnyel a láthatár vagy a tenger: az alakatlan és a mondhatatlan. „Lesz-e még kérdés?” – néz utánuk tűnődve a jöttment, zsebre dugott kézzel álldigálva az Arisztotelész utca sarkán. Nem a *mondhatót* kéri számon, de legalább a kérdést reméli átmenteni: habár kérdezni is csak olyasmire kérdezhetünk, ami alakot ölt; amire verbálisan rábökhetünk, akár a mindenség páráiból felsejlő szigetre. De ha *ott* nem ölt alakot sem sziget, sem tanker, sem – vegyük a legjobb esetet – Aphrodité? Ha minden pára csak és minden lebegés? Mihez kezd majd ott ez az örökké kérdező, alakot kereső, fejteni-rejteni valót kutató szempár?

*

A hibiszkusz úgy virágzik, hogy bokrétája állandónak látsszék, holott nem az. Virága pillanatnyi: jószerivel csak egy napig nyílik, aztán lehull – de tözsomszédágában máris egy másik bomlik ki, amellet már készül a következő, így ember legyen a talpán, aki a hervadásnak és virágzásnak ezt a sokszólamú ritmusát követni képes. Mint a tenger mozgása: a hullámozás állandó, de a hullámok nem azok. Partot érnek, kifutnak a homokra vagy százsínű kavicságyra, és elenyésznek. De máris jön egy másik. Azt ismét követi egy másik. Vagy ugyanaz? És megint. Közben nem változik semmi, és nem marad semmi ugyanolyan. Surrog a homok, zörrennek a kavicsok. Mozdulatlanul moccan a tenger. A végtelen nyomot hagy a fövényen.

*

A tenger meg mondja a magáét a saját mondhatatlan nyelvén, örökké egyformán és sohasem ugyanúgy: „percenként húszat eltöröl”, felírja a még egyszer ugyanazt és mindig egészen mást, egy másik hullám eltörli ezt is, a fövény irkáján így készül a vers, amelyet megírni nem, talán csak megkérdezni lehet.

*

Egy napon meghal s körülötte majd
sok-sok mérföldre nyújtózik ragyogva
a valóság, a dúsan jelenvaló,
a teljes-tudomány, varázs, egész-idő.
A balgaság függőkertjei, a távoleső
fenség, ameddig a gondolat eltalál,
bár a csalogány tavasztelítő dala odalett
a harmateregető mezőkről,
csupán mohó csend prédikál.

(...)

Hallgasd a vén Empedoklész, ily higgadt bölcs
csak az lehet, ki már több mint halandó,
ki nem vár lehetetlent az örökléttől.

„Isten fönséges elméje,
e rendíthetetlen szertelenség,
fecsegést nem fogad be. Minden költészet.
Nincs melyik, sem miért, sem honnét.” **[1]**

1. Lawrence Durrell: *Márványszτέλέ*. Gyárfás Endre fordítása. ↑

Mesterházi Márton

AZ ÚJSZÜLÖTT VERS RUHÁJA, HAJLÉKA

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-12 | HORGAS BÉLA VERSÉHEZ, JEGYZET

HORGAS BÉLA

A LAKATLAN CSIGAHÁZ

*lakatlan csigaházat sodort elém a déli szél ahogy
csámborogtam
és
egy szerelmi dal hangzatait zizegtettem a hegy
nyugati lejtőin sóvárogtam érte
hogy olyan legyen végre és
éppen az
amit eddig még sohasem tudtam kimondani most se
majd
de nem én lennék én
ha újra meg újra neki nem veselkednék gondoltam
és
akkor a lakatlan csigaház káprázatosan csavarodó szürke-
barna vonalaival
a dal
valószínűtlenjét belső terében (láttam hogy csakis nekem)
fölragyogtatta hirtelen
én meg vén mohó rácsaptam nem létező ajtaját nahát
megvagy ha nem is az vagy még már közelebb jutottam s nagy
vígan tenyerembe kaptam a sáros
fűben világító házat jöjj meztelen versem
héja legyél hajléka engedd hogy beléd öltözzön-
költözzön
nem leszel többé lakatlan így
biztattam
és a hegyen megint süvített a déli márciusi szél hallottam
éjszaka is
csigaházam falára tapasztottam a fülem*

Ötvenegynéhány éve élek együtt feleségemmel, ahogy mondatik: jóban-rosszban, egészségben-betegségben – ne rösteljük: szeretetben – tehát tudom, miről beszélek (írok).

Majd öt évtizednyi együttélés után az (amúgy) evidensen szeretett asszonyhoz szerelmes verset írni, méghezvá nyilvánosan (hisz a költő folyton színpadon van): kínos? (nem, túlzás), ciki? (nem, alja stíl volna), nehéz? (igen, ez az: nehéz).

öregkori szerelmi dal

Ahogy a költő, ha nem is mondja ki, sejteti: az öregkori szerelmi dal odabenn már reményteljesen alakul, formálódik, rúg és úszkál, de kijönni a placra apaszült pucéran röstell, meg fázna is. Amint didergősen-szégyellősen dadogó, ötölő-hatoló bátyái, a szerelmes „versadakozás” ciklusának tagjai, akik mindaddig képtelenek voltak kimondani a rájuk bízott üzenetet.

De most itt ez a káprázatosan csavarodó objet trouvé, lesz az újszülött versnek ruhája is, hajléka is. És végre ki tudja majd mondani, amit eddig még sohasem.

Igaz, a hegyen éjszaka is süvít a déli márciusi szél, s a költő, csigaháza falára tapasztva fülét, talán megint kudarcot sejt. De akkor újra neki fog veselkedni. És talál más ruhát-hajlékot a versének.

kép | shutterstock.com

Tallár Ferenc

ÁLOM ÉS TÖRTÉNELEM METSZÉSPONTJÁN

HORGAS BÉLA VERSEIHEZ

2018-12-06 | **ESSZÉ, HORGAS BÉLA VERSÉHEZ**

„itt vagyok és most vagyok”

A Horgas Béla 1967–1995 között született verseiből válogató **e-könyv**, illetve borítóján a költő saját festménye: színes cserepek, tükördarabkák, körbezárt, zöldeskékes színben villódzó alakzatok. Egymást metsző vonalak, amelyek nemcsak elhatárolnak, de egyúttal az érintkezések felületei is. A képet az egymásba hatolások és elhatárolások dinamikája élte: tükrök tükröződései. Megannyi szilánk, mégis egyetlen, ám lezáratlan, a kép keretén láthatólag túlnyúló, életteli felületet alkotnak. A kép jobb alsó sarkában pedig egy 180 fokkal elfordított (alázuhanó? alámerülő?), megint csak élekből és felületekből összeálló arc, mely alámerülve mintegy visszatekint ránk.

nem a köztér nyelvén

Az eredetileg 1996-ban megjelent, s idén, már a költő halála után átalakított, bővített kötet épp ezzel a képpel indít. Összhangban a tipográfiailag kettéhasított címmel: ÚJ VERS RÉGI. Az „új vers”

ugyan szabályos szintagma lenne, de az ÚJ VERS RÉGI nem az. Végül is három jelentés elem van itt egymás mellé „dobva”: hiányzik az a grammatikai-szintaktikai kapcsolat, mely létrehozza a *közös nyelv közös terét* – azt a rendezett teret, melyen belül *szabályos* kijelentéseket lehet tenni, engedelmessé a közös világ, a köztér közös logikájának. Az ÚJ VERS RÉGI nem ennek a köztérnek a nyelvén fogalmazódik. *Metszi* a grammatika, a köztér logikáját. Értelme az elszigetelt, pusztán felmutatott jelentések tükröződésében és dinamikájában keletkezik.

Lehet, túlinterpretálok a borítót és a címet, azaz a kötet „bejáratát”. De végül is az interpretáció mindig is túlzással indul, és kettős mozgásban zajlik: folytonos előrenyúlás egy megelőlegezett értelmi egészhez, és közben folytonos visszanyúlás a megelőlegezett egészt igazoló részletekhez. Igazolást keresve lépünk hát tovább a bejárat harmadik s egyben utolsó eleméhez, a kötet nyitányaként íródott, az épp erre a helyre szánt vershez. „címe nincs...” – kezdődik a szöveg, így, kisbetűvel, megnevezve egy hiányt, a *név* hiányát, mely beazonosítható, önazonos tárgyá tehetné a verset. Kibővítve a megszólalást: „címe nincs hangja van”, „magától beszél”. Ahogy a *Súgja Hang* ciklus bevezetőjében olvassuk majd: „súgja Hang, mondja száj”. Súg a Hang a szájnak, méghozzá központozás nélküli, a grammatika és a logikus építkezés szabályain átlépő, „áthatásokra” és „határok felderengésére” épülő nyelven. Ez a nyelv, a Hang nyelve – az *álmom* nyelve. Arra szólít, hogy elhagyván a szilárd határokat, itt és most *egybe és egygé lássunk* mindent, egygé az egész kötetet:

*részeim futása-írása ím történet
 hogy álomba fürdessem ő is engem
 szavaim szárnya repülések parázna íve
 évek pohara felhajtjuk – új vers régi*

Azzal, hogy magára Horgas Bélára hagyatkozva az álmom témáját sikerült szóhoz juttatnunk, s ezzel a borítón és a címben felderengő utalást is explicitté tennünk, fontos lépést tettünk előre, ám nem a végállomásra, csak az első állomásra érkeztünk. Kétségtelen, az álmom logikája, képei megannyi szálon szövik át Horgas költészetét. De idézzük magát a költőt, aki az *Új vers régi* kötet néhány darabjához a

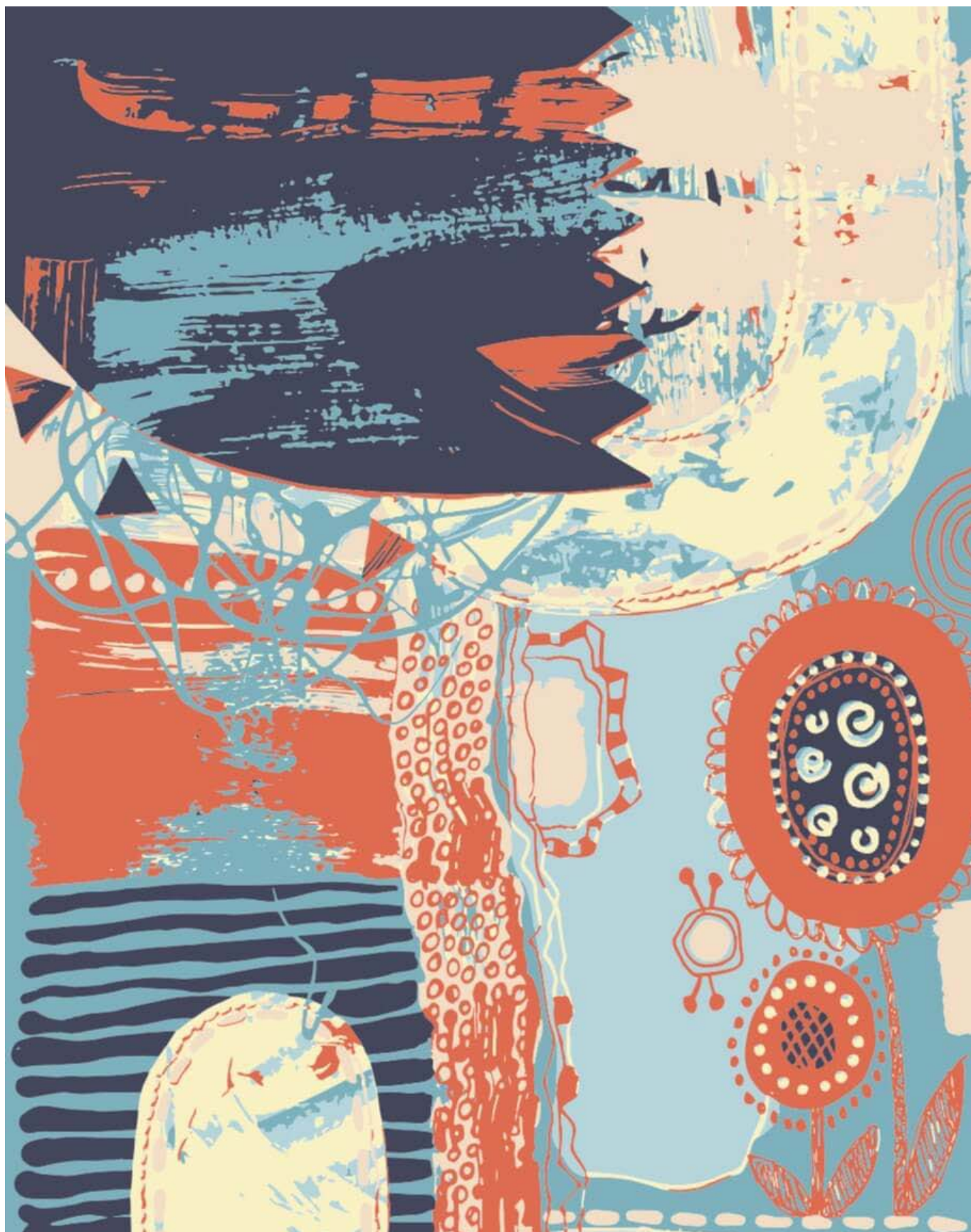
vers születésének körülményeit magyarázó jegyzetet fűzött. Egyik jegyzetében olvashatjuk: „1960-ban tizenkét órás műszakban dolgoztam az Elektromos Műveknél, hol nappal, hol éjszaka, s ettől... jelentősen megnőtt éber alvásom, félálom-technikám hatóköre: ülve, állva, zajban, fényben, egy-két percre is képes voltam s vagyok elbóbiskolni szinte bárhol. A versekhez ezek a félálomok sokszor szállítottak egész képsorokat, keverve a reális látvány, az éber gondolkodás és az álom rétegeit.” (436) Verseiben sokszor maga az álom Hangja szólal meg, azaz a vers követi az álom vad, a logikára fittyet hányó bakugrásait. Máshol – „mint álma tükrén ki lenni vél s evez” (314) – az alanyi szerepet vállaló költő mintegy közvetíti, „elénk tárja” az álom képeit, ami kevésbé avantgárd módon formált alakzatokat, nemegyszer a gyerekversek játékosságát, csengő-bongó nyelvzenét hív elő.

politikai jelenségek

De félreértenénk Horgas költészetét, ha az álom nyelvén megszólaló, a már-már közölhetetlenül *személyest* ostromló vonulatot állítanánk a középpontba. Ami költészetének szép és megrázó

feszültségét, állandó hullámozását adja, az a szinte közölhetetlenül személyes és a köztér, az *én* és a *közös történelmi* tér soha nyugvópontra nem jutó küzdelme. Idézzünk itt is jegyzetet: „A közvetlen politikai cselekvésre sohasem éreztem kedvet, a politikai jelenségek közvetlenül ritkán adtak témát, de tudtam, hogy az irodalomnak, amit művelek, mindig van politikai jelentésrétege is.” (438) Aki ismeri Horgas Bélát és költészetét, persze közbeveti, hogy Horgas a „közvetlen politikai cselekvéstől” sem mindig tartózkodott, s meg tudja nevezni olyan alkotásait is (mint például a *Mosztár*, a *Szózatot* parafrazáló *Itt, vagy* – az *Ugye megismeresz* kötetből – a *Csak a szégyen* című verseket), melyek közvetlenül reagálnak politikai jelenségekre. Ám kétségtelen: a politikai-történelmi és a személyes jelentésréteg mindig *együtt*, egymást metszve, egy *feszültség* pólusaiként jelennek meg verseiben. És ez a döntő pont. A költő jegyzete itt világos eligazítással szolgál: „Nem könnyű tartozni egy csoporthoz, ha valaki nem elégszik meg egy-két összekötő szál vagy akár összetartó gerenda (például a politikai ellenzékiesség) érzékelésével, és belülről átél, árnyalatos egyértelműsége törő

kapcsolatot igényel. A csoport mindig leegyszerűsít, és provokálja egy másik csoport kialakulását, polarizál, választásra kényszerít: te melyik oldalon állsz; az ember tudja ezt, s mégis vágyik a szabad csoportosulásra.” (436)

A közös történelem – a „csoport” – közös tere egy diskurzus, egy értelmező konstrukció terméke: abban a politikai-hatalmi aktusban születik, mely rögzíti az értelmezés ettől kezdve egyedül érvényes szabályait, a közérvényű grammatikát. Nem semleges, bárki által belakható tér tehát, nem is közös tulajdon, hanem mindig valakié, ti. a mindenkori győzteseké. Zsákmány. Keserű bizonyítványát állítva ki nemcsak a Kádár-korszaknak, de az ún. rendszerváltással létrejött korszaknak is, Horgas ilyen hatalmi aktus termékeként, a személyességet foglyul ejtő zsákmányként éli meg a történelem közterét. S teszi azt, ami Walter Benjamin szerint a *lázadó* dolga: „Minden korszakban újból meg kell kísérelni, hogy elragadjuk a hagyományt a konformizmustól, mert az maga alá akarja gyűrni.”

Benjamin nyomdokain járva, Horgas e kérdésben nagyon is politikai hevülettel fejezi ki magát. Nézzük *Az álkonkrét fürtelem* című verset: „Szavak, ti szavak, te, mindig te: történelem, / hol vásár, hol tűz, hol álkonkrét fürtelem, / te csámpás reál, való idült torza!” (439) A veszély, amely maga alá akarja gyűrni, a fenyegető konformizmus Horgas szerint a mások zsákmányává vált történelem uralma:

*Múltjaim fokain is eltévedek,
történetem univerzumát belenagyolja
masszájába a tükörmaszkos olvasztár.
Nincs név, nincs hely, hiány sincsen.
Füstöl a meddőre hányt isten, ódalog
a létező, vissza hova térjen?
(Meddőhányó, 466)*

A költő személyes lázadása vele szemben a különbözős: „különbözni szeretnél, hogy értelemmel hasonulhass – / hagyd el, kár, unalmas; / forog a csinált, pingált, ragasztott és varjas / hadaktól rángó magyar lakodalmas”. (*Ugyanaz*, 437) Különbözni – azaz „kicsúszni / a világszínpadon tomboló mese szerencsétlen martalócainak / markából, ki – de hova?” (*Papírkörmölő*, 327)

Kicsúszni, de hova? Ha erre azt válaszoljuk, hogy a Hang birodalmába, az álmok személyes terébe, akkor ezzel ismét tettünk egy lépést előre, de az utolsó lépések még előttünk állnak. Horgas *Ugyanaz* című verse világos számvetés a belülről átélt, személyes történet és a közös történelem feszültségével, s egyúttal kiváló példája annak, miként keverednek verseiben „a reális látvány, az éber gondolkodás és az álom rétegei”. Az álom a személyesség lázadása, a különbözős („kicsúszás”) médiumaként él költészetében: „és kérdezed, álmom mit jelent? felelnek a vakok: / mások akarják minden akaratod” (437). Az álom ezzel szemben az enyém, világa az én személyes világom, melyből hiányzik a mások akaratát közvetítő, az ellenőrzéshez szükséges mérce. Nincsenek közös vonatkozási pontok, nincs ok és okozat, nincs közösen kijelölt fent és lent, kívül és belül, előbb és később. Nincs közös idő és tér, hiányzik az az előre berendezett, doboz- vagy színpadszerű tér, amelybe belehelyezve találjuk magunkat. Nincs olyan közös ablak, melyen kitekintve mindnyájan ugyanazt a megnevezett, címekkel-nevekkkel ellátott világot látnánk – egy világot, melyben minden „az, ami”. Az álommal ezért „megkövült héjon rés szakad, / karéjt hasít a szó, szabad / átjárni, / nyílnak a dolgok pillái” (477).

kizökkenti önmagát

Ám Horgas ugyanakkor eltökélten *józan* is.

Nemcsak tudja (hisz tudni mindenki tudja), de számot is vet azzal, hogy az álmot követi az ébredés, és ébredni abban a közös világban

ébredünk, melyben uralkodik a grammatika. Éppen ezért születnek versei az *álom és a történelem metszéspontján*. Joggal mondhatjuk, hogy Horgas *eltiltja magát* az álom végigálmódásától. A személyes harmonikus kiteljesedését csak más regiszterben megszólaló szerelmes verseiben engedélyezi, és – néha – a gyerekkor és a család tematikájában, bár legtöbbször ott is kizökkenti önmagát. Ahogy ezt – elhagyva a

legsúlykebb értelemben vett magán- és intimszféráját – mindig is teszi. „Mesében éltem. Fű volt és lombok, sziszegő, zöld özön” – kezdődik a *Mélyebb hűvösség talán* című vers. És a lezárás (316):

*tapogatom az idő kérgét, szörnyeket szülő odvai
rám lehelnek, befelhőzik és megfojtják gondolataimat
elvásik gúnyám, a tiltakozás is besötétít, nem élhetsz
repesve, gyönyörűen, különbözős mocskol, jajgass,
a biztonság máris oda, nincs édes belefeledkezés*

Vagy egy másik jellegzetes megoldás az *Újrajátszom e mitológiát* címűből: „ne félj a harmóniától, szívem”, biztatja magát a költő, majd (317):

*Törekedj erre, súgja Hang, és a légszomjas Moszkva tér
pereméig csapkodó kálmáncai éjszaka hullámaiban
ott látom úszni deszkából eszkábált bölcsőmet,
indulunk, villogó ajtóit rám csattintja a 6-os villamos.*

Tegyük fel hát ismét a költővel együtt a kérdést: kicsúszni a történelem zsákmányszerző martalócainak markából – de hova? Messzebbre nem lehet, mint a határig. Horgas eltökélten a személyesség és a köztér, álom és történelem határán áll: „*itt vagyok és most vagyok*”. Ez az a pont, ahol elvégezhető a „lázdó” dolga. Szabadon engedve a személyes kódok és jelentések sokaságát, az álmok képeit, a „megkövült héjon rés szakad”. De láttuk, Horgas – ha van ilyen – fegyelmezett, ha tetszik, józan lázdó, aki tudja, hogy a határon kétirányú az átjárás. A gyerekkor megidézett rigmusát, a nagymama meséit, a játékosan pattogó zenét a *Papírkörmölőben* minden átmenet nélkül vágja el az ébredés: „Állj! 86 ősze van. Hideg nap süt.” És mégis a Most, a mindenkori jelen pillanata az, ahonnan talán visszaperelhető a zsákmányul esett történelem. A Mostban megidézve, a *saját* jelenünk ké tett történelemben egyszer csak minden egybe látható, és sajátunkká téve megfosztható a konformizmus terhétől. Ilyenkor – a *Papírkörmölőt* idézve – a „*most*

hátán ül az *akkor*" (327). Ebben az értelemben lehet minden pillanat a beteljesedés lehetőségével terhes. Vagy ismét Benjaminszalva: minden „Mostba a messiási Most szilánkjai fúródnak bele”.

Így kap súlyos értelmet a következő, végső életszakaszt összefoglaló kötet, az *Ugye megismersz* első verseiben különböző formákban mindújra felmerülő gondolat: „itt vagyok és most vagyok”. A Mostban lehetséges egybelátásnak nagy és érett példája, a *Hatvannyolcas regény* is itt olvasható. Amit eddig mondandó voltam, azt Horgas Béla ennek a versnek egyik részletében a maga eszközeivel talán jobban is összefoglalta, mint én tehetném:

*az egész most egyetlen pillanatban
rájuk szakad köréjük hurkolódik
összeszövődve a véletlen szál az elemi résszel
az ésszel felfoghatatlan élő
és a rücskös anyagi a holt
valódi volt a kaland s tart ma is
nekifutások újra meg újra rácsodálkozások
ohó hát ilyen gyönyörű és ennyire hazug
fantasztikus
megalázónak mondjam-e hogy mennyi kaparászás
négykézláb mászás
egyensúlyozás a periféria csorba peremén
magán-mese és köz-közlemény már-már prédikáció
a makacsul hajtogatott „nem”
és az összeácsolt „igen”*

kép | shutterstock.com

Hollós Máté

SZEMÉLYRE SZABOTTAN

HORGAS BÉLA VERSÉHEZ

2018-12-11 | HORGAS BÉLA VERSÉHEZ, JEGYZET

SZERŰ

Török Sándor századik születésnapjára

Ki-kirajzolódás, árnyas

Szem-íriszben?

(TÓTH ESZTER: Dobbantás)

*Élet és halál egyként -szerű-e nem tudom a
választ nem tudta megértetni
velem az antropozófia szép meséivel ő sem
mikor még nap mint nap összefonódtak
történeteink szálai a hatvanas évek derekától
a Szalay utcai meg a Thököly úti
szerkesztőségben és úgy tűnik föl ma előttem
különbözőségünk most már fix pont marad nem
változnak nézeteink de mi ez a világító
egybevágások mögött szóra bíró kérdező
erő az idő ahogy nő vagy zsugorodik vadul
a kor irgalmatlanul relativizáló tényeivel sem
halványíthatja el amit tőle kaptam mindegy is
minek nevezem aránynak-e a jó iránt az
érzékekben ő föltételezte hogy pedzem erre
játszott (varázsló) egyenesen személyemre szabott
értelemben. Szeretném itt
az alkalom tákolta térben időben
szem-írisz-rajzban megerősíteni -szerűségeink közös
szálait dokumentálni hogy megvan nálam az a
valami gilikoti nem ragadt bele a béljós(nők)
sarába nem fújta szét a kozmikus ürességbe gonosz
világhuzat ellene mondom.*

Életszerű, vagy inkább álomszerű, ha egy költő legközelebbi nem-rokonom századik születésnapját köszönti, s versének mottójául legközelebbi rokonom, Édesanyám verséből idéz?

Török Sándor nevét megőrzi néhány már eddig klasszikussá vált műve, s ma még sokan vannak, akik szeretettel emlegetik 33 esztendeje eltávozott személyiségét: szűkebb és tágabb körű jótetteit, általam néha túlzónak ítélt keresztényi megbocsájtását, mély humorát. A mottó pedig Tóth Eszter *Dobbantás* című költeményéből az emlékezetben őrződés megmaradás-képét idézi föl. (A vers csattanója az örökkévalóság: *Testetlen is, oly iszonyú / bagyulátlan / a tomboló úrben, bármily / csóró nonfigurában / ne én tovább? / Nem hiszem.*)

finoman megkínálta

Ez minden vallási hit alapja, de ilyen „tudományos” megfogalmazásban Tóth Eszternél – a Török Sándoréval azonos szellemben – nyilvánvalóan az antropozófia tanulmányozásából, műveléséből

fakad. Török Sándor az 1930-as évektől foglalkozott e szellemtudománnyal. Olvasói révén ismerkedett meg vele, akik gyerekmeséiben az antropozófia tartalmait vélték felfedezni, ő meg aztán mindenkivel, akivel összehozta a sors, kész volt megosztani a tanultakat, megtapasztaltakat. Nem mániákusan öntötte a közléseket, finoman megkínálta a barátot, ismerőst, aki alkata, világnézete szerint felszínesen vagy elmélyülten tudomásul vett valamit. Nekem, aki afféle pótgyerek voltam Török Sándoréknál – ez „burokban születésem” egyik eleme – kamaszkoromig egy szót sem szólt az antropozófiáról (miként Anyám sem), mert tudták, hogy Édesapám nem venné szívesen. Akkor érkezett témáink közé, amikor 14–15 évesen a világ „végső kérdéseit” kezdtem feszegetni, s addig tartott, amíg nem éreztem, hogy az elméletből következő gyakorlatok lelken és gondolkodásomon „erőszakot tennének”.

A *Szerű* gondolatgörgetegéből pontosan kiolvasom, hogy Horgas Béla is „megkínáltatott”, „kóstolt”, ellentétbe került, s a Török Sándorral való barátság leghalványabb sérülése nélkül távozott a kínálásból. Távozott? Talán nem ezt mondja a vers: „...a kor irgalmatlanul relativizáló tényeivel / sem halványíthatja el amit tőle kaptam / mindegy is minek nevezem arálynak-e a / jó iránt az érzékekben ő föltételezte / hogy pedzem erre játszott (varázsló) / egyenesen személyemre szabott értelemben.” Török Sándor csakugyan „varázsló” volt, mint híres meséjének főszereplője, Csilicsala. A hites varázsló, aki „hívásra azonnal megjelenik, hívás nélkül egy kicsivel előbb”, megadta a szükséges segítséget a tűzre rossz fát tévő kisdíák

„barátjának”, Balogh Gyuszinak, de a „varázs-hűhó” jegyében nem változtatott az élet valós tényein. Nem oldotta meg a kisfiú által „elbaltázott” dolgokat a varázs „erejével”, nem azt a mintát kínálta, hogy nekünk semmi dolgunk, a varázsló – az antropozófia fogalomhasználatával a felettünk álló angyal, arkangyal, szeráf, kerub stb. – majd segít. Török Sándor a bajukban hozzá fordulókat is arra terelte, ahol maguk juthattak a megoldáshoz. „Személyre szabott értelemben.” (Ha saját szavaimmal értelmezném: a csodához nem a *várás*, hanem a *fogadásra készülés* kell.)

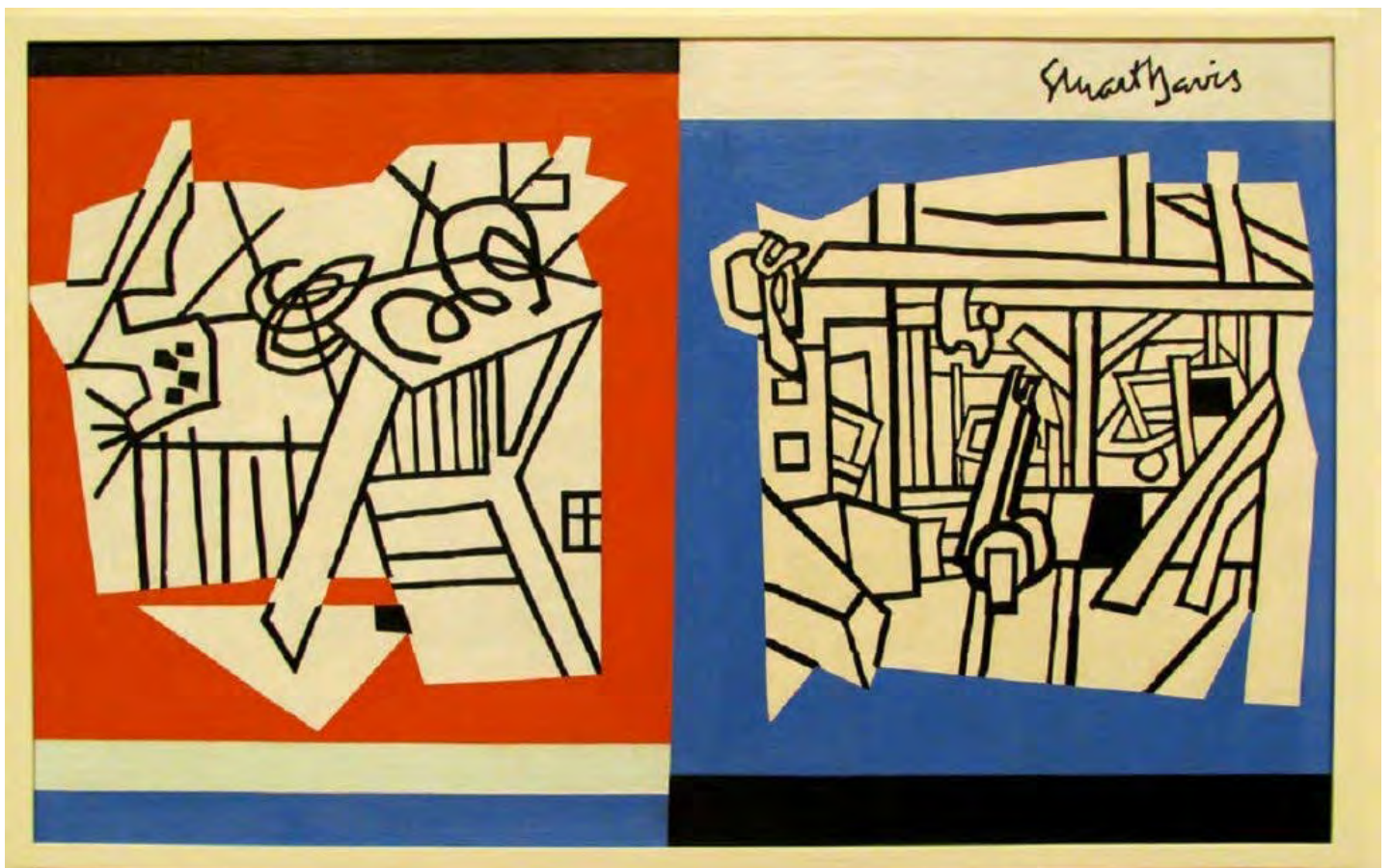
„Szeretném itt / az alkalom tákolta térben időben / szem-írisz-rajzban megerősíteni - szerűségek közös / szálaít dokumentálni...” Horgas Béla tehát nem *elvet*, hanem *beépít*. Arról, hogy érintetlen maradt az antropozófiától és Török Sándortól, nem írt volna verset. Az nem lett volna élménye, hát még költői mondanivalója. Horgas őrzi a Török Sándorral folytatott beszélgetések, viták emlékét, „megvan nálam az a bizonyos gilikoti” – utal megint csak egy Török Sándor-i mesemotívumra, az „árnyas szem-íriszben” keresi a szeretett barát alakját, s az általa képviselt szellemi világot. Megeshet: nem konkrétan megrajzolhatót talál. De a titok nem gyengítő, hanem erősítő tényező. Amikor valami nem *az*, hanem csak *olyan, mint – szerű...*

kép | shutterstock.com

Kiss Lajos András

KULTÚRHARC ÉS HEGEMÓNIA – A KERESZTFRONTOK KORA

2018-12-01 | ESSZÉ

Van-e még értelme a jobboldal/baloldal megkülönböztetésnek?

A legutóbbi időkig a legtöbb politikatörténeti és politikaelméleti munkában evidens volt, hogy a közélet szereplőit, a gyakorló politikusokat – és a mögöttük álló szimpatizánsokat – a jobboldal/baloldal mentén lehet a legegyszerűbben és a legszemléletesebben csoportosítani. A megkülönböztetés alapja pedig a politikai élet

szereplőit mozgató eszmék és ideológiák sematikus leírásai. A felosztás átkerült a média világába is, ahol az aktuálpolitikai kérdéseket feszegető műsorokban ma is – úgyszólván naponta – teljesen reflektálatlanul éltek/élnek vele.

Tagadhatatlan: történeti szempontból a baloldal/jobboldal megnevezés nem üres vagy értelmetlen. A baloldali perspektíva mindig a gyengék és a kiszolgáltatottak, az úgynevezett alulprivilegizált csoportok érdekeit igyekezett figyelembe venni, illetve szilárdan ragaszkodott az elméleti alapvetéshez, hogy az egyenlőtlenségek végső alapját a társadalmi struktúrában kell keresnünk. A jobboldali nézőpont a társadalmi problémákat általában az emberi gyengeségekkel, a cselekvők rossz döntéseivel és tévesen működő helyzetfelismerő képességeivel magyarázta. A nézet „vegytiszta” képviselője leginkább a klasszikus liberálisokhoz, illetve újabban az újkonzervatívokhoz (a neokonokhoz) köthető, ami mindig problematikusá tette a liberálisok besorolhatóságát a kétosztatú sémába. Mert szabadságszeretetükre gondolva a liberálisok a baloldalhoz tartoznak, de harcoss individualista ideológiájuk és kollektívizmus-ellenességük inkább a jobboldal ideológiája.

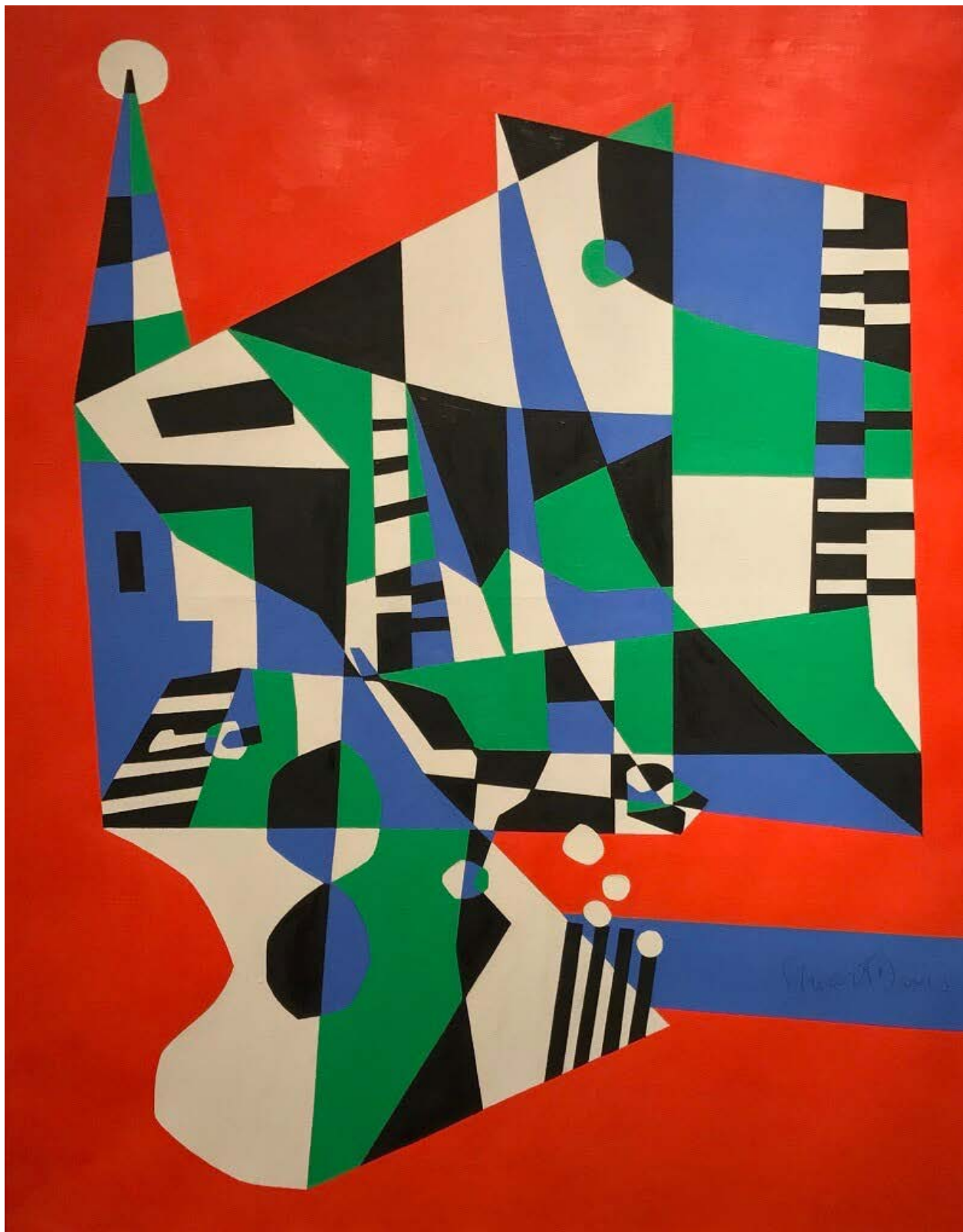
organikus konzervativizmus

A jobboldali álláspont másik változata – az úgynevezett organikus konzervativizmus – az egyéneket csak részben tekinti önálló társadalmi

szereplőknek, és az individuumokat mindig egy nagyobb közösség (nép, nemzet, vallás, család stb.) részeként értelmezi. A baloldaliak általában elkötelezettek a pluralizmus iránt, a jobboldaliak inkább nem.

Armin Nassehi *Az igazság utolsó órája – Miért nem alternatíva többé a jobboldal/baloldal megkülönböztetés, és miért kell a társadalmat egészen másképpen leírni* című könyvéről írott recenziójában Uwe Helmert megjegyzi, hogy az utóbbi évszázadokban a baloldali társadalomértelmezések általában „diskurzuselőnyel” rendelkeztek a jobboldali értelmezésekkel szemben. ^[1] Mivel a baloldali társadalom-leírásokban kéz a kézben járt a haladásba vetett hit és a társadalmi viszonyok átépítésének szükségessége, az innovatív szellem és az „új

nimbusza” a politikai vitákban helyzeti előnyt jelentett számukra. Igazából senki sem szereti, ha nézeteit – esetleg őt magát – korszerűtlennek és „elmaradottnak” nevezik. Csakhogy a baloldal/jobboldal felosztás mégsem pusztán normatív szembenállás.

Stuart Davis képe, Daniel Hartwig, flickr.com

A megkülönböztetés lényegét a strukturális törvényszerűség adja, hogy a szembenálló nézetek kölcsönösen igazolják egymást, „(...) jóllehet éppen nem abban, hogy ezek egyek lennének, hanem hogy a maguk ellentétes struktúrájában egyek.” **[2]** A jobboldalnak és a baloldalnak kölcsönösen szüksége van egymásra. A szembeállításban megmutatkozó egység mégis megfeneklik azon a ponton, ahol analóg módon kellene átélni, amit ma már csak digitális küzdelemként tudunk leírni. Ez a meglehetősen misztikusan hangzó kijelentés rögtön érthetővé válik, amikor Armin Nassehi arról töpreng, hogy a modern társadalmak működését csak a „társadalmi digitalizáció” fogalmával írhatjuk le, olyan fogalom segítségével, amelyből hiányoznak a mindennapi tapasztalatot jellemző analóg fogalmak. „Persze a társadalmi konfliktusokat továbbra is úgy képzeljük el, hogy mögöttük meghatározott milióval rendelkező konkrét csoportok állnak. Csakhogy a modern társadalmak olyan mértékben komplexek, hogy az egymással versengő csoportok láthatatlanok, mert digitalizálódnak. A konkurensok „tapasztalatilag” már nem azonosítható társadalmi csoportok, statisztikai halmazok, absztrakt, láthatatlan és leírhatatlan fenomének.” **[3]** A hétköznapi tapasztalat világában a társadalom ugyan továbbra is analóg formákban jelenik meg, de maga a társadalom „digitálisan működik”. A szociális világ feldolgozása a tiszta megszámlálhatóság formájában megy végbe (a latin *digitus* szó jelentése: ujj, hüvelyk). A digitalizáció művelete semlegesíti az értékkülönbségeket, mert az információkat nem az egy-az-egyben-korreláció formájában dolgozza fel. Nassehi szerint a fundamentális fordulat egyik legfontosabb szociológiai, politikafilozófiai következménye, hogy többé nem lehet valódi társadalom- vagy kapitalizmuskritikával előállni.

részlegesen módosította

Nem céloim itt, hogy a radikális luhmanniánus szociológusként ismert és elismert Nassehi álláspontját bíráljam. De szeretném megjegyezni, hogy a tudományban bármennyire is személytelen, rendszerjellegű és digitalizált formát öltött a modern társadalom önleírása, a fordulat csak részlegesen módosította a mindennapi élet tudásformáit, s éppen a politikai élet világában nélkülözhetetlenek a hagyományos megkülönböztetések. Valószínűleg igaza van Nassehinek, hogy a

politikában a baloldal/jobboldal szembenállás tartalmi kritériumait manapság már nem lehet, illetve nem célszerű a megszokott értékötődések mentén megadni, mert az egymást keresztező és egymást metsző „elméletek” és „frontok” sokféleségével kell szembesülnünk. A felismerés döntő jelentőségű a napjainkban nálunk is egyre agresszívebb „kulturharc” értelmezésében.

Stuart Davis képe, Daniel Hartwig, flickr.com

Carl Schmitt és Antonio Gramsci – a radikális baloldal és a radikális jobboldal kitüntetett referenciái

Ami a francia és az olasz posztmodern politikafilozófia, illetve „államelmélet” különféle változatait összeköti – minden belső különbség ellenére –, az abban a különös fenoménban ölt testet, hogy ezek a radikálisan baloldali gondolkodók a

legkülönbözőbb hagyományokat ötvözik elméleti munkáikban. Újabban ugyanez a keresztelmélet vagy kereszt szemlélet vált uralkodóvá a francia és német Új Jobboldal szellemi holdudvarához kötődő, elsősorban persze a fiatalabb generációkhoz tartozó szerzők munkáiban is. **[4]** Első pillanatra valóban meglepő a különös fordulat, hogy a magukat marxistának vagy legalábbis radikális baloldalinak valló gondolkodók rendre pozitív kontextusban emlegetik Carl Schmittet, aki – igaz, élete egy rövid szakaszában – a náci Németország vezető jogfilozófusának számított. De legalább annyira mellbevágó az is, hogy napjaink szélsőjobboldali gondolkodói a marxista Antonio Gramsci munkáinak tanulmányozására biztatják híveiket. Vagyis azt látjuk, hogy Carl Schmitt és Antonio Gramsci egyaránt a leggyakrabban emlegetett szerzők között szerepel az amúgy teljesen ellentétes oldalon álló szerzők munkáiban. Ez önmagában jól jelzi, hogy a korábbi sematikus és nem ritkán stigmatizáló megnevezésekkel nem sokra megyünk. Az ugyan lehetséges, hogy a baloldal/jobboldal megkülönböztetés nem vált teljesen értelmetlenné, de eddigi használata mindenképpen korrekcióra szorul, mert egyre kevesebb a magyarázó ereje, ha ragaszkodunk a politikai történések elméleti háttérének igényesebb feltárásához.

eleve kudarcra ítélt

Ami Carl Schmitt jobboldali és baloldali népszerűségét illeti, sokakkal együtt osztom az álláspontot, hogy a német jogász és politikai gondolkodó életművéhez legalább

háromféleképpen lehet viszonyulni. Az első megközelítés szerint – s egyébként ez a legkevésbé problematikus – Schmitt munkáit „értékmentes”, az akadémiai tudományosság szabályait érvényesítő eljárás keretében kell vizsgálni. Másképpen fogalmazva: az effajta interpretációt az őszinte (intellektuális) érdeklődés és tudományos megismerés „tisztá” érdeke vezérli. Más kérdés, hogy ez a kísérlet sikerrel végigvihető-e, vagy eleve kudarcra ítélt, de tény, hogy ilyen intenciók léteznek.

A schmitti életmű másik, ugyancsak kézenfekvőnek tűnő értelmezésére a legjobb példával az utóbbi évtizedekben látványosan megerősödő, az Új Jobboldalhoz, olykor egyenesen a szélsőjobboldali mozgalmakhoz tartozó teoretikusok munkáiban találunk remek példákat. Az ő szempontjuk döntően utilitarista és direkt módon

politikai, mégpedig azért, mert elsősorban az anti-atlantista, Amerika- és liberalizmusellenes álláspontjuk igazolására keresnek igényesen kidolgozott elméleti alapokat, s ehhez Carl Schmitt gazdag életművének bizonyos részei valóban alkalmasak. A kortárs radikális jobboldal vezéralakjai, a francia Alain de Benoist és az orosz Alekszandr Dugin elsősorban a nagy „geopolitikust” látják Carl Schmittben, aki egyrészt a *Behemót* szimbolizálta *tellurgikus* (azaz szárazföldi) hatalmak civilizációs, államszervezési és morális fölényét hangsúlyozza szemben a *Leviatán* névvel fémjelezett, és véleményük szerint genetikusan és generikusan romlott *thalasszokratikus* (tengeri) hatalmak „piratokráciájával” azonosítható. A thalasszokratikus rend vezérállamai természetesen Nagy-Britannia és az Egyesült Államok. Schmitt a második világháborút követően kiállt az Új Jobboldal számára elsődleges jelentőségű, úgynevezett *multipoláris* és *etnopluralista* világrend megvalósítása mellett. A multipoláris világrend hívei megint csak az atlantistákban (elsősorban persze az Egyesült Államokban) látják minden földi rossz forrását, számukra az USA által képviselt *liberális demokrácia* eufémizmus, amelynek az a célja, hogy leplezze az Amerika diktálta *unipoláris* világrend brutális geopolitikai törekvéseit.

Stuart Davis képe, Daniel Hartwig, flickr.com

De létezik egy harmadik értelmezési lehetősége is Schmitt életművének, amely különös módon éppen napjaink neomarxista és radikális baloldali gondolkodóihoz köthető. A baloldal és az újbaloldal aktuálpolitikai kilátásai jelenleg siralmasak, számukra leginkább a vesztes pozíció feldolgozása az elsődleges cél. **[5]**

alkati rokonság

Szempontjaik így egyszerre intellektuálisak és „haszonelvűek”, olykor talán az elkeseredésből adódóan a provokatív hangnemet sem nélkülözik. Mindez eléggé mehökkentő. Miként lehetséges – adódik önkéntelenül

is a kérdés –, hogy a náciizmussal „nem ellenséges viszonyban lévő” német konzervatív gondolkodó elméleti teljesítménye, legalábbis némely elemében, nem egyszerűen csak eszmetörténeti érdekesség, hanem egyenesen követendő példa egy radikális marxista számára? Mi magyarázza, hogy Giorgio Agamben, Antonio Negri, Jacques Derrida, Étienne Balibar, Slavoj Žižek egyaránt inspiratív ötletre bukkannak Schmitt munkáiban, s végső soron a huszadik század egyik legjelentősebb gondolkodóját látják benne? **[6]** A dolog persze korántsem annyira rejtelmes. Többek között Giorgio Agamben *Rendkívüli állapot* című könyve, illetve Jacques Derrida *A törvény ereje* című tanulmánya hozzájárulhat a zavar és érthetlenség legalább részbeni tisztázásához. **[7]** Agamben például Walter Benjamin mellett Schmittet tekinti a huszadik század egyik meghatározó gondolkodójának. Agamben a *Rendkívüli állapotban* egyfajta alkati rokonságot fedez fel Walter Benjamin és Carl Schmitt gondolkodásában, annak ellenére, hogy tökéletesen ellenkező politikai platformon állnak. Benjamin olyan forradalmi erőszak lehetőségét szeretné felmutatni, amely nem jogtételező és jogfenntartó, hanem egyszerűen hatályon kívül helyezi a jogot. **[8]** Fontos tudni, hogy Benjamin és Schmitt között személyes kapcsolat is volt. Benjaminsen erősen inspirálta Schmitt néhány, a *Politikai teológiát* megelőző munkája, illetve maga a *Politikai teológia* már a Benjamin által felvetett kérdésekre adott válaszként is értelmezhető. Noha a radikálisan *baloldali* Benjamin és a radikálisan *jobboldali* Schmitt kiindulópontjai nagyon különbözőek, következtetések kísértetiesen hasonlítanak egymásra: a liberális demokrácia tehetetlenségének csak egy *forradalmi fordulat*, azaz a *rendkívüli állapot* vethet véget, amely felfüggeszti az érvényes jogrendet, és egy *jogon túli jogot* léptet életbe. **[9]** Az

egyik eset a proletariátus világtörténelmi küldetéséről tesz tanúságot, a másikban a vezér (Führer) jogteremtő, *demiurgikus* ereje nyilatkozik meg. Miként Jean-Claude Monod fogalmaz: mindkettőjüknél a kivétel, az extrém, illetve a paradox normálissal szembeni felértékelődéséről van szó, ami rendkívül vonzó a liberalizmusból kiábrándult szélsőbalos (és, teszem hozzá: szélsőjobbos) értelmiségiek számára. **[10]**

*

Nemcsak Carl Schmitt, de Antonio Gramsci esetében is érdemes felhagyni a sztereotip és egyoldalú címkézésekkel. Tudniillik Gramsci kapcsán is joggal állíthatjuk, hogy napjainkban az egymástól radikálisan eltérő eszmei, politikafilozófiai platformon álló csoportok képviselői a huszadik század megkerülhetetlen gondolkodójának tekintik az olasz filozófust, eszméi – állítják – termékenyítőleg befolyásolhatják a politikai programokat, amelyek nemcsak szavakban, de a valóságban is szeretnék megragadni a hatalmat. Így szembesülnünk kell a jelenséggel, hogy a radikális baloldali Ernesto Laclau/Chantal Mouffe szerzőpáros ugyanúgy követendő modellnek tekinti Gramsci hegemonia-elméletét, mint a francia Új Jobboldal vezéralakja, Alain de Benoist, illetve napjainkban a német AfD-hez közelálló értelmiségiek. Azt sem hagyhatjuk figyelem kívül, hogy Benoist több évvel korábban fedezte fel a Gramsci-féle politikafilozófia jelentőségét, mint a radikális baloldali gondolkodók.

Stuart Davis: Tojástörő No. 2, Sharon Mollerus, flickr.com

Persze az igazsághoz tartozik, hogy – Leninnel ellentétben – a „nyugati baloldal” köreiben Gramsci munkáit mindig is bizonyos szimpátia övezte. **[11]** Ezzel ellentétben, írja Cs. Kiss Lajos, a volt szocialista országok – köztük Magyarország – társadalom- és szellemtudományi köreiben, kiváltképpen a rendszerváltást követő években „(...) Antonio Gramsci és filozófiája a tudományos vitákban legfeljebb véletlenül került szóba, kutatási tárgyként való kiválasztódásának esélye minimális, a politikatudomány oktatási üzemében pedig jobbra csak a klasszikusok iránti kötelező tiszteletből említik nevét és művét.” **[12]**

alárendeltség és alávetettség

Gramsci hegemonia-elméletében abból a feltevésből indul ki, hogy a politikai szféra hatékony befolyásolása csak a cselekvők valamilyen azonosságtudata alapján lehetséges. Viszont a burzsoá társadalomban az aktuálisan éppen hatalmon lévő osztályok az általuk kialakított és működtetett hegemoniára támaszkodva képesek megakadályozni az elnyomottak „öntudatra ébredését”. Cs. Kiss Lajos írja: „A tömegek gyakorlati cselekvésében az explicit világnézet és a neki megfelelő viselkedési formát szubjektíve érvényesen összekapcsoló hitegység az, ami elrejt, felismerhetetlenné teszi az explicit és implicit világnézet ellentmondásait. Gramsci ezzel az okfejtéssel arra az összefüggésre utal, hogy az alávetett, kizsákmányolt csoportok valóságos történelmi szükségleteit és érdekeit adekvátan kifejező világnézet (és viselkedési norma) az uralkodó csoportok szellemi, erkölcsi és politikai hegemoniájának történő alárendelés következtében nem alakulhat ki; a szellemi alárendeltség és alávetettség megakadályozza az osztálykonfliktus, a társadalmat feszítő alapvető ellentmondások tudatosítására alkalmas világértelmezések létrejöttét.” **[13]**

Gramsci hegemonia-elméletének fundamentumát olyan felismerés adja, amelyet a politika vagy inkább a *politikai ontikus* és *ontologikus* szféráinak megkülönböztetéseként lehetne meghatározni. A politika ontikus szintje az államapparátus működése, illetve a politikai pártok és mozgalmak felszínen érzékelhető küzdelmei. Ezeket a dinamikus folyamatokat könnyedén azonosíthatjuk a politika terében zajló pártharcokkal, a parlamenti csatározásokkal és más, a politikai élet megszokott terepein megjelenő, jól szabályozott és viszonylag könnyen érthető eseményekkel. De a mélyben, a látható felszín alatt az éles szemű megfigyelő előtt egy másik, az előzőnél lényegesebb, egyszersmind nehezebben azonosítható harci terep is kibontakozik. Hogy ez láthatóvá váljék, szólnom kell a Gramsci által előszeretettel használt fontos fogalompárról, amelyet az olasz filozófus az első világháborúban használt katonai terminológiából kölcsönzött, hogy felfogásának minél karakterisztikusabb jelleget adjon. Gramsci a politikai szférában megkülönbözteti a *mozgóháború* és az *állóháború* folyamatait. Lenin álláspontját részben akceptálva, Gramsci is azt vallja, hogy Oroszországban, illetve Kelet-Európa többi országában az *állam* abszolút hatalommal rendelkezik a csak nyomokban létező

civiltársadalom fölött, és céljai elérése érdekében szinte sohasem riad vissza a kényszer alkalmazásától. „Keleten az állam volt minden, míg a civilizált társadalom megrekedt a maga embriószerű állapotában. Ezzel ellentétben Nyugaton egy egészséges és arányos viszony alakult ki az állam és a civilizált társadalom között, és az állam bizonyos megingásait egy robusztus civilizált társadalom ellensúlyozta. Az állam csak egy előretolt lövészárk volt, amely mögött robusztus erődítmények és kazamaták húzódtak meg.” **[14]**

Stuart Davis képe, JR P, flickr.com

Gramsci tehát bizonyos megértéssel fogadta a lenini forradalomelméletet, hiszen Oroszországban a kis létszámú proletariátus valóban csak egy mozgóháború-szerű, *gyors csapással* volt képes átvenni a hatalmat az állami intézmények fölött. Egészen más a helyzet Nyugat-Európában. Erre a világra már nem érdemes kiterjeszteni a mozgóháború szabályait (és teszem hozzá: az ezzel járó kegyetlen leszámolásokat), mert a nyugati polgári demokráciákban a civiltársadalom jelentős mértékben „temperálja” az államhatalom túltengéseit, azaz mindig is jóval hatékonyabb ellenállásra volt képes, mint mondjuk Oroszországban. Így Gramsci jelentősen átalakítja a lenini hegemonia-elméletet, amit többek között az imént említett szóhasználat is kifejez, vagyis a fejlettebb nyugati világban az elnyomott és alávetett osztályoknak nem a *mozgóháború*, hanem az *állóháború* szabályai szerint kell kivitelezniük a hegemonia megszerzésére irányuló törekvéseiket. Ez azt jelenti, hogy a baloldali politikai mozgalmaknak be kell látniuk: a politikai társadalomban elérni kívánt hegemon szerephez a civiltársadalomban betöltött hegemon szerepen át vezet út. Gramsci megpróbálja összhangba hozni, illetve kiegyensúlyozni az egyén és a közösség mindig problematikus kapcsolatrendszerét. Amíg a liberálisok az egyén-közösség kapcsolatában a mértéktelen individualizmusra szavaznak (miként a régi latinok mondták: „senatores boni viri, senatus mala bestia” – „a szenátorok jó emberek, csak a szenátus gonosz bestia”), a marxista tradíció éppen fordított. **[15]**

A hagyományos marxista felfogás túlzott mértékben alárendeli az egyént a közösségnek, és ezzel megfosztja az individuumokat a lehetőségtől, hogy önálló kezdeményező szereppel lépjenek fel a társadalmi, kulturális és politikai élet területein. Pedig, mondja Gramsci, külön figyelmet kell fordítani a civiltársadalom olyan intézményeire, mint a család, az iskola és az egyház, mivel ezek korántsem semleges területek, mert nem tartoznak ugyan a politika primer világához, mégis „uralmi és hatalmi” struktúrák szerint szerveződnek. Mindez arra vezette Gramscit, hogy jelentősen módosítsa a marxi alap-felépítmény modellt, és jóval nagyobb autonómiát adjon a szellemi/ideológiai/kulturális szférának. Értelmezésében a „civiltársadalom átfogó kultúrafogalom szinonimájává vált, és egyszerre jelentette az olyan magánszervezeteket, mint az egyesületek, de kiterjedt a tömegmédiára, az egyházra, az oktatási intézményekre stb. szférájára is.” **[16]** A kultúrharc elsődleges terepét, mondja Gramsci, nem is az úgynevezett magaskultúra jelenti, hanem a

mindennapi tudathoz kapcsolódó elemi kulturális területek. Az ökonomizmus gyámsága alól felszabadult és tágan értelmezett kulturális szférát tekinthetjük az állóháború terepének, amelyen csak lassú és kitartó küzdelemben tudnak befolyást szerezni az alávetett osztályok.

organikus értelmiségiek

Gramsci világosan érzékeli: a *hegemón* társadalmi tudattal csak egy *ellen-hegemón* társadalmi tudat képes eredményesen megküzdeni. Ezért szükséges egy széles

társadalmi közmegegyezésre épülő, úgynevezett *történelmi blokkot* létrehozni a szűkebb értelemben vett politikai harc szférájában. Ennek a blokknak a megteremtésében kitüntetett szerepe van az értelmiségieknek, akik valamilyen poszt-machiavellista értelemben vett „fejedelem” funkcióját töltik be a társadalmi/politikai élet alakításában és irányításában. Gramsci megkülönbözteti a *nagy* és a *kis* értelmiségieket, másrészt a *tradicionalista* és az *organikus* értelmiségieket. Az organikus értelmiségiek nem a *vita contemplativa* módján szervezik meg életüket, azaz nem egy arisztokratikus, a társadalom egyéb szereplőitől elzárva, tehát nem „szobatudósokként” léteznek, hanem a *vita activa* világát választják, hajlandóak mozgósítani szellemi/intellektuális képességeiket az alávetett osztályok felszabadítása érdekében. Ahhoz, hogy tradicionalista értelmiségiek organikus értelmiségiekké váljanak, szükséges valamiféle intézményi keret, amit az olasz filozófus pártnak nevez.

Stuart Davis: Memo No. 2, John Weiss, flickr.com

Alain de Benoist már a huszadik század hetvenes éveiben felismerte a Gramsci-féle hegemonia-elmélet jelentőségét (vagyis évekkel az újbaldali teoretikusok előtt!), és az olasz marxista gondolkodót követendő példaként állította a Franciaországban akkortájt megszerveződő Új Jobboldal szimpatizánsai elé. Igazat ad Gramscinak, a kommunisták tévednek, „(...) mikor feltételezik, hogy lehetséges az államot a szimpla politikai apparátusára egyszerűsíteni. Valójában az állam 'konszenzust teremt', vagyis nemcsak úgy irányítja az ügyeket, hogy igénybe veszi az államapparátust, hanem egyfajta implicit ideológia segítségével, amely olyan értékrenden nyugszik, amelyet magáénak vall és természetesnek tekint a társadalom tagjainak többsége. Vagyis ez a 'polgári' apparátus átfogja a kultúra egészét, az eszméket, az erkölcsöt, a hagyományokat, azaz kiterjed az egészséges emberi értelem egészére. Ezeken a területeken az állam nem direkt módon gyakorolja a hatalmat; az, amire itt az állam

támaszkodik, a kulturális hatalom maga. Másképpen: az állam itt nem a kényszer igénybevételével gyakorolja a hatalmat „(...) ez a megkülönböztetés egyébként nem áll távol attól, amit Louis Althusser az 'állam repressziós apparátusa' és az 'állam ideológiai apparátusa' különbségeként határozott meg.” **[17]**

remélt szocialista fordulat

Világosan látható, hogy ezen a ponton Gramsci eltávolodik Marxtól, és a „civiltársadalom” problematikáját tágabb összefüggésbe helyezi (azaz kiemeli a termelőeszközök és termelési viszonyok közötti ellentmondás redukcionista fogalomrendszeréből), és jelentős szerepet tulajdonít a néptömegek mentalitásának, vallásos meggyőződésének, kulturális beidegződéseinek. Az ezerkilencszázharmincas évekre már az is világossá vált Gramsci számára, hogy a „fasizmus bukása után” nem következik be rögtön a remélt szocialista fordulat, hanem rövid „liberális intermezzóval” kell számolni. Ezért egyfajta kerülő út megtételével érdemes kalkulálni, ahol a proletariátus csak széles bázison nyugvó szövetségi politika révén tud hegemon pozícióba jutni.

Benoist, amikor a Gramsci-féle hegemonia-elméletet követendő példaként állítja a francia Új Jobboldal elé, úgy véli, a liberális demokráciát, legalábbis hosszabb távon, a maga által felállított elvek fogják tönkre tenni. Ahol a világnézetek és politikai programok abszolút pluralizmusát hirdetik, de ezzel együtt a széles alapokon nyugvó konszenzus fenntartásához is ragaszkodnak, előbb-utóbb bekövetkezik a rendszer összeomlása, amire a radikális jobboldaliaknak időben fel kell készülniük. Thomas Wagner a *Félelemkeltők. 1968 és az Új Jobboldal* című, nemrégiben megjelent tanulságos könyvében található egy interjú, amelyet a szerző Alain de Benoist-val készített 2017 nyarán. Az interjúban Benoist elmondja, hogy fiatalemberként – a 68-as diáklázadások tanulságaira építve – milyen elképzelések fogalmazódtak meg benne a jobboldal megújításának lehetséges irányairól. Hogy a régi vágású jobboldaliakkal ellentétben ő egyáltalán nem állt szemben a lázadó diákokkal. „Gazdasági szempontból mindig a kapitalizmust, politikai szempontból a liberalizmust, szociológiai szempontból a polgárságot tekintetem a legfontosabb ellenségeimnek.” **[18]** 1968 májusában volt Franciaországban az utolsó nagy

általános sztrájk, amely fellelkesítette Benoist-t. Akkoriban Georges Sorel forradalmi eszméi álltak a legközelebb hozzá, egy olyan gondolkodóé, akit példaképüknek tekintettek a baloldali anarchista és a fasiszta eszmék iránt fogékony szakszervezetek is. Benoist egyaránt írt tanulmányt Sorelról, Pierre-Joseph Proudhonról, továbbá a Párizsi Kommünben központi szerepet betöltő Pierre Leroux-ról és Benoît Malonról.

Akkoriban lelkesen olvasta Adorno és Horkheimer könyveit, tanulmányozta a francia szituacionalistákat (Guy Debord) és Jean Baudrillard szimulációs elméletét. Ez a nyitottság napjainkban is jellemző rá, mondja az interjúban Thomas Wagnernek, hiszen manapság is nagy kedvvel olvassa a közvetlen munkásdemokrácia elkötelezett hívének, Jean-Claude Michéa-nak a könyveit, illetve a „baloldali populizmus” megteremtésének szükségességét valló Ernesto Laclau és Chantal Mouffe nézetei is jelentősen befolyásolják gondolkodását. **[19]**

Ha azt kérdeznék tőle, hogy voltaképpen mi a politikai meggyőződése, azt válaszolná, hogy a legszívesebben „baloldali jobboldalinak” vagy „jobboldali baloldalinak” nevezné magát. Azon persze érdemes eltöprengeni, hogy mi állhat e paradox állásfoglalás hátterében, teszi fel a kérdést Wagner. Ügyesen kifundált stratégia, amivel az eredendően jobboldali eszméket baloldaliivá lehet stilizálni, hogy sikeresen eladható legyen a másik oldalon álló emberek számára is? Vagy inkább igazi ráeszmélés, hogy mélyebb értelemben a „baloldali” és a „jobboldali” alkotórészek valóban összetartoznak? **[20]** Valószínűleg mindkettő, mondja Wagner. Ezt a paradox következtetést támasztják alá Benoist vallomásaiban azok a részek is, ahol arról beszél, hogy már gyerekként megtapasztalta, milyen nehézségeket jelent az ellentétes családi „örökség” feldolgozása. Benoist anyai nagyszülei egyszerű vasutasok voltak, akiknél megtapasztalta, mit jelent az „osztályviszonyok realitása”. Ellenben apai nagyanyja a „polgári osztályból” érkezett, és erős ellenérzéseket táplált az „egyszerű nép” iránt. „Az a fajta arrogancia, amellyel a francia polgárság viszonyult

a neki alárendelt társadalmi csoportok tagjaihoz, vagyis alacsonyabb rendű lényekként, olykor szinte tárgyként kezelte alárendelt honfitársaikat, dühöt és haragot váltott ki belőle.” **[21]** Ez baloldalinak is nevezhető szimpátiát eredményezett, meséli Benoist, ezért vett részt 1968-ban a RueGay-Lussac környékén emelt első nagy barikádok építésében.

kulturális hegemonián keresztül

Alain de Benoist a *Kulturális forradalom jobboldalról nézve* című könyvét tavaly újra kiadták németül.

[22] A francia filozófus a könyv első fejezeteiben arról értekezik, hogy a

baloldali értelmiség Franciaországban, illetve Nyugat-Európa-szerte abszolút hegemoniára tett szert. Ezen a helyzeten csak úgy lehet változtatni, ha az Új Jobboldal teoretikusai „leckét vesznek” a baloldaliaktól, és végre maguk is ráeszmélnek, hogy a politikai hatalomhoz a kulturális hegemonián keresztül vezet az út. Negyven évvel a könyv megjelenése után elmondható: Benoist látnoknak bizonyult. Mára szinte visszajára fordult a helyzet. Immár a baloldaliaknak kell leckét venniük a jobboldaliaktól. Benedikt Kaiser, a német AfD egyik fiatal titánja, a nemrégiben megjelent *Keresztfront* című könyve mottójául egy Slavoj Žižek-idézetet választott: „Egy igazi leninistát és egy konzervatív embert összeköti a tény, hogy mindketten szemben állnak azzal, amit liberális felelőtlenségnek lehetne nevezni.” **[23]**

Persze egy szélsőbalos és egy szélsőjobbos összefogás meglehetősen perverz koalíció lenne. Valószínűleg ezt sem Žižek, sem Kaiser nem gondolja komolyan. De hogy az egymással szembenálló táborok híveinek és teoretikusainak igenis tanulniuk kell egymástól, az nehezen vitatható állítás. És ahogyan az utóbbi évtizedekben a jobboldal átvett és sikerrel adaptált egy sor baloldali „elmélettöredéket”, úgy most a baloldaliakon a sor, hogy tanuljanak a jobboldali populizmus sikereiből. Moritz Zeiler pontosan írja: a „társadalomkritika nem baloldali privilégium”. **[24]**

1. Lásd Helmert, Uwe: Armin Nassehi: *Die letzte Stunde der Wahrheit. Warum rechts und links keine Alternativen mehr sind und Gesellschaft ganz anders beschrieben werden muss.* Murmann Verlag, Hamburg, 2015. <http://www.socialnet.de/rezensionen/19892.php>, A letöltés ideje 2018. 10. 30. ↑

2. I. m. 2. ↑

3. I. m. 3. ↑
4. Ennek iskolapéldája Kaiser, Benedikt: *Querfront*. Verlag Antaios, Schellroda, 2012. ↑
5. Ehhez lásd például Žižek, Slavoj: *Auf verlorenem Posten*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2009. Ford. Frank Born. ↑
6. Néhány mondat erejéig Techet Péter egyik írása már érintette ezt a jelenséget. Lásd Techet Péter: *Carl Schmitt à la française*. Világosság, 2010 ősz, 58. ↑
7. Erről lásd Kiss Lajos András *Haladásparadoxonok. Bevezetés az extrém korok filozófiájába*. Liget, Budapest, 2009. Főleg a 2. és 3. fejezet. ↑
8. Benjamin, Walter: 'A történelem fogalmáról'. In: Uő. *Angelus novus. Értekezések, kísérletek és bírálatok*. Magyar Helikon, Budapest, 1965. Ford.: Kőszeg Ferenc. ↑
9. A schmitti és benjaminini felfogás közötti különbség árnyaltabb értelmezéséhez lásd Kiss Lajos András *Haladásparadoxonok*, Liget, Budapest, 2009. 69–83. ↑
10. Lásd Monod, Jean-Claude: *Penser l'ennemi, affronter l'exception*. Réflexions critiques sur l'actualité de Carl Schmitt. Éditions La Découverte, Paris, 2006. ↑
11. Zeiler, Moritz: *Materialistische Staatskritik*. Schmetterling Verlag, Stuttgart, 2017. 50. ↑
12. Cs. Kiss Lajos: *A hegemonia mint politikafilozófiai probléma*. LEVIATAN 1. (2004). 1. ↑
13. Cs. Kiss, i. m. 11. ↑
14. Gramsci, Antonio: *Gefängnisheften 6*. Berlin, 2012. 6. 783. Idézi Zeiler, i. m. 53–54. ↑
15. Lásd Kluzik, Vicky: *Kulturelle Macht und Gesellschaft. Politik des Kulturellen bei Antonio Gramsci und der Intellektuellen Neuen Rechten – Zwischen metapolitischer Emanzipation und Anwendung der Moderne?* https://epob.ubuni-munchen.de/.../144_open%20Access_V. ↑
16. Kluzik, i. m. 9. ↑
17. Benoist, Alain de: *Kulturrevolution von Rechts*. Jungeuropa Verlag, Dresden, 2017. 72. ↑
18. Lásd Wagner, Thomas: *Die Angstmacher. 1968 und die Neuen Rechten*. Aufbau Verlag, Berlin, 2017. 65. ↑
19. Ehhez lásd még Kiss Lajos András: *Nagy tér vagy nagy gondolat. Az európai identitás dilemmái*. Liget, 2018. 11–12. ↑
20. Lásd Wagner, i. m. 66. ↑
21. I. m. 66. ↑
22. A francia kiadás 1975-ben jelent meg, az első német kiadás 1985-ben. ↑
23. Kaiser, i. m. 6. ↑
24. Zeiler, i. m. 58. ↑

felső kép | Stuart Davis: Balszerencse, rocor, flickr.com

S. Nagy Katalin

NEM SZEREPJÁTÉK

ANNA MARGIT ÖNARCKÉPEI

2018-12-15 | ESSZÉ

Anna Margit (1913–1991) édesapja gazdatiszt volt, így különböző dél-alföldi településeken nőtt fel. Borota és Jánosháza között, egy tanyán született, és hosszabb időt töltött Dobozon. Egy Békés megyei tanyán élt anyai nagyanyja, akinél a zsidó

ünnepeket együtt töltötte a család. A szegénységben élő falusi gyerekekhez hasonlóan maga készítette játékait, babákat és bábukat – háncsból, kukoricacsuhéból, tűzifa nyesedékből, textil hulladékból. Elmondása szerint visszahúzódó, magányos gyerek volt, korán és sokat rajzolt. Rózsadombi lakásában-műtermében is számos tárgy idézte a gyerekkori környezetet: a háncs- és porcelánbabák, fa- és rongybábuk mellett festett paraszti tányérok, bútorok. Mindezek képépítő elemként megjelennek a festményeken is.

kendőzetlenül

Nagyon sok önarcképet festett: különböző méretekben, különféle anyagokra (papír, vászon, farost), más-más technikával (olaj, akvarell, tus, ceruza) és változatos színösszeállításban. Kitárulkozva, kendőzetlenül mutatta meg magát, ellentmondásait is vállalva. Olyan festő, akinek „vér helyett festék folyik az ereiben” – mondta róla mestere, Vaszary János a harmincas évek elején. Sokféle hagyományos és modern női szerepben öröközte meg magát: múzsa, balerina, táncosnő, akrobata, prostituált, barátnő, szakácsnő, takarítónő, özvegy, öregasszony, kislány, testvér, angyal – és mindegyik hiteles, én-azonos, nem szerepjáték.

Önarckép kendővel, tapétázott szobában

Anna Margit a visszaemlékezések, saját rajzai, akvarelljei és Ámos Imrével közös fényképei szerint szép, mosolygós, élénk lány volt. A hatvanas-hetvenes évektől szívesen fogadta Fillér utcai műteremlakásában az érdeklődőket, újságírókat, műgyűjtőket. Különös külseje is vonzotta a látogatóit: alacsony termete, arca ugyanazt sugározta, mint tárgyi környezete. Mindig nadrágot viselt, egyszerű pólókat, kényelmes cipőt – úgy tűnt, nem a saját testét, hanem az általa festett bábukat, babákat öltöztette; élénk színeket használt és sokféle kiegészítővel díszített. Frufruval takarta magas homlokát, ívelt szemöldöke még inkább kiemelte kutató tekintetét. Képes volt zavarba ejtően hosszan figyelni az emberi arcokat, gyakran gunyoros, elbizonytalanító, éles volt. A festményein látható rendkívül gazdag és expresszív érzelmek az arcán is megjelentek. Egyszerre volt nyitott és zárt, egyensúlyos és zaklatott, barátságos és megközelíthetetlen.

zsidótörvények

A derűs gyerekkor után fiatalon talált boldog szerelemre. Ámos Imrével együtt aratták a kezdeti szakmai sikereket, közös kiállításon szerepeltek. Aztán jöttek az egzisztenciális gondok, a lakás- és műteremnélküliség. A zsidótörvények beszűkítették lehetőségeiket, Ámost munkaszolgálatokra vitték.

A korai tusrajz-önarcképeken a kezdő és nagyon bizakodó festő még rendszerint kezében tartja mestersége valamelyik eszközét (tollat, ceruzát, ecsetet). Gyakran hetyke kis nyári kalapot visel. A harmincas évek közepétől, főként az akvarell-önarcképeken egyre több a szomorúság, a bizonytalanság, főként a kettős portrékon, amelyeken Ámossal látható. Még sok a narancssárga felület, de az arcon egyre több a szürke-barna árnyék, a halványzöld bőrrészek is szorongással teliek. Egy kis méretű akvarell mellképen feje balra fordul, kifelé néz, szinte önálló életet él a tekintete, mintha kilépne a saját arcából, a képi térből; ijedt és ijesztő, s ezt még inkább növeli az arccsonton szétfolyó fekete folt és a sötét hajban feltűnő határozatlan, fekete alakzatok. A száj élénk, égető pirosa nem ellentétes a fekete foltokkal, hanem még inkább fokozza azok expresszivitását. Ez már egyértelmű reflexió a fenyegetettségre.

Fésűs önarckép

A háború kitörése előtti években készült önarcképek közül kiemelkedik egy temperával, krétával készült munka (Pécs, Janus Pannonius Múzeum). Eltér a korabeli kompozícióktól, zártabb, még egy festékkeret is határolja mind a négy oldalát, a háttér is zárt, különböző színegyüttesekből épített. Az arc sápadt, szinte élettelen,

csak a fehér fogak világítanak élesen, valami torz vadsággal. A fogak között tartott ecset akár egy szúrófegyver. A homlokán rózsaszín, vörös és fehér levelekből babérkoszorú: kegyetlen önirónia. A törékeny kislány helyett elszánt, küzdésre kész, erőit mozgósítani képes asszonyt láttat. Ez a kemény, számos részletében harcias arc, amely a sötét, vastag színekkel felhordott, nyugtalan háttérből kiemelkedik, támadásra támadással válaszoló amazon. Egyike az első expresszív energiákat szertesugárzó Anna Margit-képeknek.

Csaknem negyven évvel később festett művein visszatérnek ezek a motívumok.

már ott leleselkedik

Egy 1937-ben készült kettős portrén a háttérben lévő Ámos Imre szemében rémület látszik, de a kompozícióban hangsúlyos szerepet kapó önarcképen is az ijedtség a meghatározó. *Még* együtt

vannak, de *már* ott leleselkedik, ami hamarosan bekövetkezik. 1937-ben még együtt utaznak Párizsba, elmennek Chagallhoz, 1938-ban még műterem-kiállításon mutatják be legújabb munkáikat, 1938 és 1941 között még együtt nyaralnak Szentendrén.

1938 és még inkább 1940 után egyre több olyan kis méretű akvarell és olajkép készül, amelyekről nehéz megállapítani, hogy ténylegesen önarcképek-e vagy a festő külsejéhez, arcához nagyon hasonló alakot, formát öltenek a műveken megjelenített fiatal nők, hegedűsök, zenészek, táncosnők, olykor bohócok is. Finom színharmóniák jellemzik egyre melankolikusabb hangvételű képeit, ám 1938 után egyre hangsúlyosabbak lesznek a kontúrvonalak – Anna Margit eltávolodik attól a finomabb, érzékenyebb festésmódtól, ami például az 1937-es *Pipás önarcképet* is jellemzi.

Az *Önarckép fürdőruhában* (1939) a nőiség dacos vállalása. Ámos Imre írta: „Feleségem dolgai teljesen egyenértékűek az én dolgaimmal... Pedig a nőfestő érvényesülése sokkal nehezebb...” Kállai Ernő 1942-ben megerősíti ezt: „Felesége, akinek művészneve Anna Margit, nehezebben érvényesül... művészileg felettébb lebilincselő tehetség”. Ettől kezdve évtizedeken keresztül így-úgy megfogalmazzák, hogy Anna Margit

Önarckép fürdőruhában

festészete jellegzetesen női művészet, elementarizmusát ősi asszonyi vitalitásnak tartják, Föld-Anya-szerű mitikus alakként értelmezik. Nő és férfi művészettörténészek egyaránt állítják, hogy úgy fest, ahogy a nők szülnek, családanyaként gondoskodnak a gyerekeikről, nyitottabban vállalják érzelmeiket. A fürdőruhás önarckép égő vörösei és kihívó fehér színfoltjai a nyíltan vállalt női érzékiség, az erős szexuális töltés megjelenítése. A domborodó fenék a tűzpiros nadrágban, a nagyrészt fedetlen mell, a has íves hangsúlyozása

kihívó. A háttér élénk zöldje és kékje kontrasztot képez a szék okkersárgájával, és a kép előterét teljesen kitöltő ülő nő testének és ruházatának színeivel. Nem nyugalmat kelt, hanem erőteljességével fokozza az előtér színességét.

A harmincas évek finom pasztellszíneit egyre inkább felváltják a harsányak, hogy később teljesen átadják helyüket a fokozott intenzitású színvilágnak. A sötétkék-fekete kontúrral körbefogott arc – a domináns vörösek, az érzéki száj ellenére is – rendkívül szomorú. A tragikus hangvétel lényegében végigkíséri Anna Margit további pályáját, a

hetvenes évektől pedig a tudatos témaválasztás – a holokauszt, a zsidó sors megélése – szükségszerűen együtt járt a drámai színek alkalmazásával, a tépett, szétzilált formákkal, a groteszk, taszító, a modern kori történelmet alakító figurák, emberalakot öltő bábuk, csonkított babák ábrázolásával. Az 1940 és 1945 között készített kisméretű olaj, akvarell, tus önarcképeinek világa folytatódik a hetvenes és nyolcvanas években. Gyakran önmagát is megfesti kiszolgáltatott asszonyként, özvegyként, magára hagyott öregasszonyként vagy bábuként. A *Céllövölde* című festményen a bábu testére ragasztott, önmagáról készült fénykép látható.

Céllövölde

Anna Margit a háború utolsó hónapjaiban Fekete Nagy Béla építésznél és Major Mátéknál bujkált. Az akkor készült *Önarckép bábuval* a bábút mint a végzetes sorsnak kiszolgáltatott ember metaforáját jelenítette meg. Egy 1943-ban készült kis méretű akvarellen sötétkék háttér előtt piros ruhában balra fordul, nyakában a szokásos nőies medalion. Sötét szemében szomorúság, az arcon barna árkok, mégis ott piroslik bőrén az élni akarás.

Az 1945 után papírra olajjal festett kisméretű, tenyéryi önarcképei (*Özvegy*, 1945; az *Önarckép*, 1946) tragikusak. A vastag festékcsomókkal teli, apokaliptikus arcsorozatában is megjelennek azonosíthatóan önarcképek. A tubusokból a felületre (vászonra) felrakott festék önmagában is felfokozott érzelmi állapotról tanúskodik. Minden intenzív, önmagát megörökítő, kisméretű olajkép címe ugyanaz: *Önarckép*. (Amikor 1971-ben együtt nekikezdtünk az oeuvre katalógus készítésének, javasoltam címvariánsokat, esetleg sorszámozást, ő azonban nagyon határozottan ragaszkodott a kizárólagos *Önarckép* elnevezéshez.)

Özvegy

Férjhez ment Péter Imre újságíróhoz, Ámos munkaszolgálatos társához, két gyereket szült, vezette a háztartást, pénzkereső munkát vállalt. Eleinte aktív alapító tagja volt a háborút túlélő modern művészek szellemi társulásának, az Európai Iskolának; alkalmazkodni próbált. Húsz évig mégsem állíthatott ki, nem szerepelhetett nyilvános fórumokon, kivéve 1957-ben, a rendkívüli Tavaszi Tárlaton. A nyilvánosságból, kiállítóterekből kitzasztottság, a bezárkózás évtizedei alatt szomorú, groteszk bábukat, bohócokat festett. Ezeknek a gyakran ijesztő, titkokat rejtő, olykor gyermekes, naiv figuráknak sokszor teljesen vagy félig-meddig saját arcát kölcsönözte, így testi megjelenésük mássága ellenére kvázi-önarcképekké váltak. Többnyire nem is a személyes azonosíthatóság, hasonlóság, hanem az Anna Margit számára fontos szakmai, festői attribútumok alapján.

A hetvenes évek elején készült művei közvetlenül mutatják érdeklődését: a színes paraszti-vásári kultúra tárgyi világa felé fordul; szinte plasztikus hatást keltő festményeibe pedig fotókat és giccstárgyakat ragaszt – olykor önmagáról és a műterméről készült fotókat.

munkásságához méltó kiállítás

1956-ban tüdőoperáción esett át.
1958-ban Párizsban szerepeltetik Korniss Dezsóval két kiállításon, az Arts kritikusa szerint „napjaink talán legjelentékenyebb festőnője”. 1968-

ban bemutatkozhat Szentendrén (Ámossal közös életük színhelyén) és a munkásságához méltó kiállításon az Ernst Múzeumban. 1971-ben az induló *Mai magyar művészet* sorozatban az első négy könyv egyike róla szól.

Az 1969-es *Bábu* mozdulatlaná merevedett önarckép. „Kifestek magamból minden szomorúságot” – írta. A *Szimbólum* is önarckép, a ruháját és a haját leszorító kék selyemszalag pántot, fejdísz is a bábuktól kölcsönözte. Fején nyitott ajtajú kalitka, benne a rab madár elfordul, nem tud kirepülni. Egy másik képen mézeskalács

hintalovon mézeskalács huszárként, kezében fáklyával halad a semmibe vezető úton (*Ars poetica*). Önarckép ez is, hiszen a feje helyén beragasztott fotót látni a hatvan év körüli festőről. Vállán fehér angyalszárny világít a mélyvörös, virágokkal pöttyözött háttérből. A föld olajzöld, ez mégiscsak a remény színe. Az 1983-ban festett *Múza* című képén is ő maga a múza, játéklovacskán lovagolva fújja trombitáját. A falovacska a tizenkettedik órához közeledő órákhoz láncolt: ezen az önarcképen is összekapcsolódik az idő, a halál és a múza-lét.

A *Trombitás önarckép* (1972) hangsúlyos, élénk színei, a vörösek, sárgák, a vastagon felhordott festékrétegek, a szinte plasztikus felületrészek a bábu-sorozathoz kötik a képet. Szinte hímzett, horgolt, varrt a festékekkel. A magyar festészetben ugyancsak szokatlan ez a faktúra. A *Trombitás önarcképen* teljes testtel jobb felé, azaz a jövő irányába fordul, mintha szándékosan hátat fordítana a szörnyű múltnak. Nagy szemmel figyel, és teljes erővel fújja hangszerét – a trombita hangja az európai kultúrában jelentős kozmikus és történelmi eseményekhez kapcsolódik, azok jelzésére szolgál. Az ókori görög művészetben a múzsákat ábrázolták trombitával, Egyiptomban Oziriszt, Rómában Minervát és Marsot; a keresztény kultúrában az utolsó ítéletre gyűjti a halottakat. Mintha Anna Margit is trombitával jelezné, hogy újabb fordulat következik festészetében: a zsidó tematikájú képek sorozata. Lágerekben, munkaszolgálatban, Dunába lövéssel elpusztított családtagjainak, rokonainak állít emléket. A háttér égő vöröse is a pusztulást idézi.

A nyolcvanas években öregasszonyokat fest – olykor kegyetlenül, parodisztikusan. Kíméletlenül megmutatja a testi és lelki torzulásokat. Egyedülálló a magyar művészetben öregasszony-önarckép sorozata, nemcsak a téma, hanem a megfestés módja miatt is. Újabb tabutémán tört át, szakított a sztereotípiákkal.

De hisz egész festészete szakítások sorozata – többek között a hagyományos szépségeszménnyel.

felső kép: milev.hu

Trombitás önarckép

Somfai Anna

HORIZONT

2018-12-09 | **VERS**

Tegnap láttam a kalapos embert,
kukából guberált lódenkabátban,
szakadt hajléktalan-zacskóját
maga mellé a járdára helyezte,
a Lövőház utca sarkán,
úgy tett, mintha várna valakit,
talán egy ismerőst, barátot,

vagy egy kósza angyalt, aki onnan,
a horizonton túlról érkezik,
ahová a tekintetét emelte,
valakit, aki megfogja a karját,
és hazavezeti, nem valami
levegőtlen szükségszállásra,
ahol gumilepedőkkel borított,
párna nélküli fekhelyeken
hallgathatja társai horkolását,
ahol tetűk, poloskák, ijesztő hangok
másznak elő sötét sarkokból –
nem oda, ahol ellopják, vagy
egyszerűen csak elveszik
azt a keveset, ami megmaradt,
hanem haza, egy csendes zugba,
ahol végre magára húzhatja
az égbolt csillagokkal lyuggatott,
frissen mosott takaróját.

kép | shutterstock.com

Nacsinák Gergely András

ELVESZETTEK

2018-12-22 | **ESSZÉ**

Száztíz évvel ezelőtt, 1908 őszén Rilke egyszer megint Párizsban vett szállást magának. Azt nem mondhatnám, hogy „Párizsba költözött”, minekutána bútorral, ingóságokkal, hurcolkodással nem sokat törődött: könyvei és holmija Európában szétszórva itt és amott, épp csak annyira, hogy minden lakhelyéhez legyen valamennyi köze, de sehol ne tartsa őt semmi. Talán csak az utolsó évek, és a rózsakert közepén álló muzot-i torony lesz kivétel ez alól. Rilke nem ismerte, vagy inkább nem fogadta el az otthon fogalmát, amely a lélekre gravitációs erővel hat. Azt

is vonakodnék kijelenteni, hogy 1908 őszétől „Párizsban élt”, mert az embernek, ha leveleit olvassa, az a gyanúja támad, hogy sosem ott élt igazán, ahol alkalmasint lakott: átmenetiségéhez az is hozzátartozott, hogy százfélé levelezett volt és leendő lakhelyeinek egykori és reménybeli tulajdonosaival, szünet nélkül látogatásokat eszközölve és terveket szövögetve, ezáltal pedig térben és időben egyaránt megsokszorozva, egyúttal pedig el is tüntette önmagát. Emberi viszonyait is ilyen meghatározhatatlanra hagyta, kizárólag olyan kapcsolatokat tartva fenn, amelyek sem köteléknek, sem felszínes ismeretségnek nem nevezhetők: megint csak az egyetlen kivétel Lou Andreas-Salomé volt, e nőnemű muzot-i torony. Jobb híján írom tehát, hogy Rilke „Párizsban vett magának szállást”: a Rue de Varenne 77. alatt, egy tizennyolcadik századi palotában, hatalmas, osztott üvegű, sokszemű ablakok mögött. A francia kormány nem sokkal annak előtte kiebrudalta az épületben lakó apácákat, és a tágas, szellős szobákat művészeknek adta bérleménybe. Így került oda Rilke is, és három teljes esztendőn át ezt választotta „mérhetetlen magánya” színhelyének, védőbástyájául, és cellájaképpen. Mert ez a magány kísérte mindenhová, ez jelölte ki ideiglenes szállásait, akár egy daimón, őrizte hatalmasan a lépteit. Azon a száztíz évvel ezelőtti őszön, amelyet most innen, mintha legalábbis egy másik csillag távolából, vagy az idő egyik átléphetetlen szakadéka túlpartjáról olvasnék, elégedetten írta:

„... Most egy gyönyörű palotában vettem bérlakást, némileg vakmerő igyekezettel. Azonban hasznomra van, hogy egyszer egy valódi, nagyarányú belső tér vesz körül, és a forradalom előtti Párizs közepéből – fölöttébb arisztokratikus ablakokon át – egy hosszúkás, csöndes kertre látok.” **[1]**

A körülményekre ennél több tintát nem is hajlandó vesztegetni. A levelet mecénásai egyikének, Karl von der Heydtnak címezte, 1908. december 12-én. Az úriember különös kentaur lehetett, író és bankár egyszerre, azaz valószínűleg mégis inkább bankár, mint író, aki nemegyszer megfeddte Rilket nyughatatlansága és szertehagyott élete miatt, mind türelmetlenebbül szólítva fel pártfogoltját, hogy csináljon rendet maga után, és lehetőleg ne hagyja szanaszét Európában ihletét. Úgy látszik, meg volt róla győződve, hogy a polgári létforma nem zárja ki a művészt – csak hogy von der Heydt úrra is bankárként emlékezünk, nem pedig irodalmárként, ami

ez a nagyszerű magány

optimizmusának némiképp ellene mond. Aztán a többiek is, akikkel levelez: a Rue de Varenne 77-ből ír két héttel később annak a Franz Xaver Kappusnak is, aki a „Levelek egy fiatal költőhöz” gyűjtemény címzettje, és aki eleven bizonyítéka annak, hogy a legjobb mester sem faraghat valakiből kiváló tanítványt. Rilke talán csakugyan hitte, hogy pártfogoltja reményteljes ifjú poéta, talán csak önmagát látta el örökérvényű jótanácsokkal levelezőpartnerén keresztül; de az is lehet, hogy Kappus valóban az volt, aminek Rilke látta, csak valahogy, menet közben, gazdátlanul hagyta sorsát, és sorsa szintúgy magára hagyta őt. Mert reá ugyan íróként hivatkoznak az enciklopédiák, de hírlapíróként, lektúrszerzőként és filmforgatókönyv-jegyzőként, ami bizonyára nem az a mérték, amit Rilke álmódott neki – sőt, tulajdonképp az igazsághoz vezető magány és társtalanság tökéletes ellentéte. „Hagyja, hadd dolgozzék magán ez a nagyszerű magány, melyet nem lehet többé kitörölni az

életéből. Mely minden későbbi tettében és tapasztalatában névtelen erőként folytatást nyer, mint ahogy bennünk is állandóan csörgedez valami ősi vér, és elegyedik saját vérünkkel azzá az egyetlen, megismételhetetlen anyaggá, ami vagyunk, életünk minden fordulópontján.” **[2]** Kappus egyébként Temesvárott született sváb volt, tudott magyarul, és csípős-pikáns katonatörténetekkel szerzett népszerűséget a két háború között. Hogy a fiatal költővel, akivel Rilke levelezett, ugyanakkor mi történt, nem ismeretes. Talán ott halt a csatatéren, amikor Kappus 1914-ben a keleti fronton tüdőlövést kapott. Felépült, megnősült, állásba ment, de magánya nélkül, magára hagyottan.

Olvasom Rilke száztíz évvel ezelőtti, télbe forduló őszét innen, az idő túlpártjáról. A Rue de Varenne 77. ma Rodin-múzeum: a szobrász akkor nézte ki magának a helyet, amikor első ízben tett látogatást Rilkénél, és másnap tüstént ki is vette a fél földszintet műteremnek. Egy vitrinben ott áll a Szent Kristóf-szobor, melyet Rilke adományozott neki. Az épület tehát megvan, a szobor is benne, de az idő, ami onnan idáig vezetne, mintha elveszett volna valahogy; talán a közbeeső két háború halottai vitték magukkal. De ha felütöm a könyvet itt, ezen a télbe hajló őszön, mégis, mégis. A sorok között párizsi szél és eső, és a betűk megannyi ablakszemén át egy hosszúkás kertre látni.

1. Rilke, Rainer Maria, *Levelek II.*, Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 1995., p. 82. ↑

2. Uo. p.83-84. ↑

kép | shutterstock.com

Horkay Hörcher Ferenc

CSALÁDI FÉNYKÉPALBUM HÁROM BICIKLIVEL

2018-12-04 | VERS

Az első bicikli

Hogy az első bicikli mit jelent egy fiú életében, azt huszonegy éve apától tanultam, aki halálos ágyán gyónta meg élete legfontosabb történeteit.

Családról, nőkről és kutyákról beszélt, de meglepő hangsúlyt kapott emlékei között az első bicikli is. A felnőtté válás élményét adta a gyerekeknek, de még ennél is többet, a szabadság elementáris tapasztalatát: hogy két keréken bárhová eljutsz.

Az én első biciklim a Corvin Áruház kínálatából származott, Fecske típusú tajgajáró bringa, a filmszereplésemért kapott tiszteletdíjból vettem tizenhárom éves koromban. Kontrás szovjet gép volt, rajta új fogaskerék, azt apa szerezte, lendületből simán feltekertem vele az emelkedőn a hétvégi házunkig, Tahiban.

A gyerekkori hétvégék, az álmos nyaralások másként alakultak volna a fehér kerékpár nélkül. Hekuskanyart gyakorolni, vagy lezúgni vele a Dunapartra, férfias dolognak tűnt. Tanúja volt bátyám szilánkos kéztörésének, vagy ahogy az üdülőben nyaraló lány körül keringtem, céltalan útjaim hűségese társa, soha nem hagyott el, végül még Budapestre is feltekertem vele, azt a harminc kilométert igazi maratoni távnak éreztem akkor.

A gyerekkor terei mára összezsugorodtak, a hősie tettek emléke elhalványult, a száguldás toporgás, az önállóság hite tévhit és illúzió.

De az első bringa ma is kívánatos, ha itt lenne, felpattannék rá, mint a lovag délceg pejlovára, és kósza ötletnek engedve vágatnék nyergében, hogy országokat és szíveket ostromoljak.

Don Mason, flickr.com

A második bicikli

Bánatos biciklik hűtlen szerelmese, téged is elhagytalak!
A második biciklit Oxfordban vettem, a Balliol College rosszul megvilágított alagsorában, egy görbe hátú vén bicikliszerelőtől, nyolcvanhétben. Olyan öreg volt, mint az országút, s mint a szerelője, de valódi Montana gyártmány, agyváltós, koskormányos gép, talán az ötvenes évek mélyén született, a csatorna túlsópartján. Jó áron adta a szakí, negyven vagy ötven font lehetett. Nemrég szabadultam meg tőle, alkatrészek híján régóta halálra ítélt, szép, szerelmes biciklimet felboncolták, pedig ma is élhetne, múzeumban lett volna a helye.

Istenem, milyen sokáig voltál társam! Oxfordban egy évig nyüstöltem, esőben, sárban, mindig veled jártam, egy elénk lépő hölgyet el is ütöttünk, az útszéli pocsolyába zuhant, onnét kért tőlünk bocsánatot, nem esett baja, ez volt a legkomolyabb biciklis balesetünk. Szemben a teherbíró Fecskével, a Montana alacsony volt, kinőtt méret, de szerethető mégis, a dinamós lámpájával, s a megbízhatósággal, amellyel minden szeszélyemet hűségeseen kiszolgált. Folyóparton, magas fűben, hóban is hajtottam, oxfordi diákként, fiatal apaként, családi túrákon, barátokkal, mindig újra életet leheltem belé.

Angliából egy kamionnal hozattam haza, a vámosok nézték, mi ez az ócska jószág, kinek volt fontos, hogy ezer kilométereket utazzon. Apa viszont csodájára járt, mérnökként maga is két évig szerelte öreg barátjával első autóját, egy lerobbant csőrös Hanzát. Hol van a Hanza, hol az idős mester, hol van apa? A Montana is csak emlék marad. Sokáig csendben meghúzta magát a sufniiban, a kerti szerszámok között, de a többiek nem értették, miért őrzöm. Utoljára még elkerekeztünk veled Ádádra, a temetőben elrendeztük a gazos sírokat, nem jajongott az úton, pedig Ildi már az újonnan vett magas biciklit hajtotta, de a Montana is bírta, repedezett gumija nem pukkadott ki, még váltani is engedett, nem tudta, ez lesz az utolsó hosszabb országúti szolgálata, utána szó nélkül hóhérekre adja hálátlan gazdája.

Michele Palombi, flickr.com

A harmadik bicikli

A harmadik bicikli idén lett nagykorú: tizennyolc éves. Az ezredfordulón született, amikor Ildi Párizsba utazott, s Noémi Zanzibárt, én az ezüstkerékpárt kaptam vigaszul.

A gyönyörű, vastag csövű, fényes, könnyűfém vázat, nyolcsebességes váltóval szerelte Géza bá', a korábbi országúti kerékpáros, s mert kelletténél kisebb méretű, rásegített utólag a markolatvéggel. Különös ismertetőjele, hogy az első kerék villája kék színű, de a szaki elmagyarázta, hogy ez így jó, elfogadtam, így szerettem meg a harmadik bringát, ami bizony még ma is szolgál.

Dani fiam kamasz korában sokat túráztunk vele, érettségije előtt egy évvel tettük meg először a nagy kört. Sóstóról egy nap alatt a túsó parton Keszthelyig jutottunk, csípős halászlét szürcsöltünk a csárda teraszán, másnap lazán lecsorogtunk a lapos déli oldalon.

Az izgalmasabb az volt, amikor egy nap alatt tettük meg ugyanezt a távot, hajnali sötétben indultunk, s a déli oldalon becsúsztam a korlát alá Fonyódon, de a patikuslány tudta a gyógyírt, taposhattam tovább. A végén az aligai Kádár-üdülőt zárva találtuk, annyira bedühödtünk, a domboldalon vállon vittük fel a bringát.

Amikor hazajött Párizsból, Ildi vette át Dani szerepét, bárhogy veszekedtünk, a biciklizéssel mindig kibékített. Vele és egy baráti házaspárral is megtettük a nagy kört. Első nap Akali környékéig jutottunk, nemzeti színben tálalták az ételt az étteremben, utána kifeküdtünk a kertbe, a gyümölcsfák alatt vártuk a naplementét.

Másnap addig hajtottunk, míg át nem fordultunk a déli partra, Ildinek vacsora után fejébe szállt a balatoni bor, belém karolt hazafelé, és bármit mondhattam, hangosan és gurgulázva kacagott. A harmadnap nehéz volt, fáradság és monoton táj, Zamárdinál kilőttünk, s hatalmas hajrával futottunk be a sóstói szabadstrandra. Túl a holt-ponton, ilyen tempót azóta sem mentünk soha.

Most már kényelmesen karikázunk, nézzük a tájat is, a házakba belesünk, fel-felidézzük a nagy esőt, ahogy egyszer a füredi kaptatón

elkapott minket, meg a tihanyi nagy emelkedőt,
ahol Ildi rosszul lett, mert Szántódon besöröztünk,
a kompon megsütötte a nap, a teste fellázadt,
de a vizes borogatás meg a fagyú lehűtötte,
mégis tudta folytatni az utat. Szóval emlékek
között karikázunk körbe a Balaton partján,
a megfáradt nagykorú járgányt felújítottam,
most már nyugdíjas koromig kihúzom vele,
biciklizés után kiülünk a lugasba beszélgetni,
nézzük majd a tavat, cseperedő unokánkat,
s derűsen mesélünk neki kalandos útjainkról.

felső kép | Lil Shepherd, flickr.com

Czilczer Olga

MADARAK NYOMÁBAN

2018-12-20 | VERS

Sármány füzike nádiposzáta
mit nekik egy lombkerék a pára
ellenforgalma törtető
lezárások táblák figyelmeztető
ámokfutó nem ismer falat

egy gondolat
átszelhet kontinenst akár
lefolyhat Tiszán a nyár

de ezek itt buborékmadarak
a szappanos kádból kiszállnak
magam utánuk egy alak
pávázik a pillanat színeiben
egy ál-Aphrodité
és elveszik az ablaküvegen

kép | shutterstock.com

Vörös István

KÖLTÖZÉS

2018-12-13 | VERS

Már pusztul, amit létrehoztam,
már nincs, ami vagyok.
Nagy önmegértés is van abban

a lélektelen sorozatban,
ahogy köröttem annyi szám forog.
Már pusztul, amit létrehoztam,

de nemcsak ez a gond a gondban,
a változásra gondolok.
Nagy önmegértés is van abban.

Mert mindig más és más maradtam,
mint amit kértek az égi karok,
már pusztul, amit létrehoztam,

de írom, gyűjtöm egyhuzamban,
élnie kell, azért zokog.
Nagy önmegértés is van abban,

hogy nem élhettem szabadabban,
és most mégis szabad vagyok.
Már pusztul, amit létrehoztam,
nagy önmegértés is van abban.

kép | shutterstock.com

Ágoston Tamás

HOGY SZÉP ÁLMA LEGYEN

2018-12-28 | **VERS**

A díszeket szedtem a karácsonyfáról,
mikor apám megállt a tálaló előtt,
és közölte, hogy kirabolja a Faraktár úti postát.
Műszálas, barna harisnyát húzott a fejére,

amelyet anyám lábán láttam legutóbb.
Aztán a fiókhoz lépett, hogy válasszon
magának egy kést. A kenyérvágót választotta.

Hagytam, hogy kilépjen a kapun.
Hagytam, hogy végigmenjen a Lakatos utcán.
Hagytam, hogy balra forduljon az orvosi rendelőnél.
De azt már nem hagytam, hogy átkelve a négysávos
Faraktár úton, belépjen a Szent István templom
mellett álló forgalmas postára.

A gyógyszerháznál elé kerültem, megállítottam,
majd hirtelen a harisnyát is lerántottam a fejről.
Úgy meglepődött, hogy elejtette a kést, amelyet
messze rúgtam, a piros lámpa felé araszoló autók közé.

Hasamba boksolt, meglökött, taszigált.
Nem ütöttem vissza: de kényszerítettem,
hogy megforduljon, némán és türelmesen,
mint szökött beteget az erényes ápoló,
aki más emberek nyugalma is szem előtt tartja.

Hazakísértem. Ágyba fektettem. Betakartam:
olyan hirtelen aludt el, mint akit leütöttek.
Már dolgozott a testében az altató,
amelyet meleg tejbe keverve diktáltam
bele. Akkor megálltam megint a karácsonyfa előtt.
De előbb még a párnája alá csúszattam
a hosszú kések éjszakájáról szóló könyvet,
hogy szép álma legyen.

kép | shutterstock.com

Levendel Júlia

SZÉLJEGYZET A RABSZOLGATÖRVÉNYHEZ

2018-12-16 | JEGYZET

1943-ban a Harmadik Birodalom a hadiiparhoz szükséges nyersanyaghiánnyal küzdött. Az akkor már német tulajdonú bori rézbányákból (Jugoszlávia 1941 tavaszán kapitulált) reméltek még több, sokkal nagyobb arányú kitermelést, holott a hadiipar szükségleteinek felét innen szállították. A Siemens cég, no meg Albert Speer vállalata szorgalmazta, hogy magyar munkaszolgálatosokat vigyenek Borba. **Törvényes**

államközi megállapodás született (lásd még: 111 470 eln. KMOF–1943. számú honvédelmi minisztériumi rendelet), aminek értelmében 1943. július hó folyamán 3000 munkaszolgálatosnak kellett megérkezni a helyszínre.

A magyar hatóságok – **saját túlélésük érdekében buzgólkodva**– már júniusban leszállították a kívánt **emberi erőt**, és szeptemberre megduplázták számukat. Az odautaztatás költségeit is a magyar hatóságok vállalták – kölcsönös előnyökkel büszkélkedve: mert a német cégek ígérték, hogy „a végzett munka fejében havi 100 tonna rézércet juttatnak Magyarországnak”.

A nyár elején Borba hurcolt 3000 magyar fiatalemberből körülbelül hetvenen éltek meg a felszabadulást.

Ami a történelemben ismétlődik: a különféle rabszolgotörvények javaslóinak-megszavazóinak-védelmezőinek magatartása. Ha a törvény következményei kevésbé brutálisak – közvetettebbek – lesznek, az sem a törvényhozók mégiscsak felvilágosultabb és humánusabb viszonyulásától remélhetők. Nem felvilágosultabbak és humánusabbak. Ugyanazok.

kép | Bankó Gábor fotója, magyarhang.org